

Raino Ketola

HUOSTAANOTETTUJEN JA JÄLKIHUOLLOSSA OLEVIEN NUORTEN OSALLISUUS JA ELÄMÄNTILANNE

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu - tutkielma
Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Raino Ketola: Huostaanotettujen ja jälkihuollossa olevien nuorten profiili, osallisuus ja elämäntilanne
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Ohjaaja: Kirsi Juhila
Joulukuu 2023

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on tarkastella, millaisia yleisiä piirteitä on yleisimmin huostaanotetun tai jälkihuollossa olevien nuorten taustamuuttujissa ja tutkia, miten taustamuuttajat ovat yhteydessä 3X10D Lastensuojelu -mittarilla mitattuihin osallisuuden ja elämäntilanteen kokemuksiin. Tutkielmassa avataan hyvinvointia ja osallisuutta lastensuojelun kontekstissa sekä esitellään 3X10D:tä työkaluna ja menetelmänä. Tutkimus valottaa lastensuojelun sijaishuollon ja jälkihuollon asiakasnuorten osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksia sekä luo kuvauksen huostaanotettujen ja huostaanottotaustaisten nuorten tyypillisimmistä piirteistä ja taustoista.

Tutkimus on kvantitatiivinen ja siinä tarkastellaan valikoitujen piirteiden yleisyyttä ja tiettyjen muuttujien suuruutta kohdeaineistossa. Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuuden ja hyvinvoinnin käsitteiden ympärille. Tyypillisen huostaanotetun tyypikuvaus konstruointiin huomioimalla muuttajat, jotka esiintyivät suurimmassa osassa yksittäisiä tapauksia.

Tutkimuksen aineistona on sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmän tiedot huostaanotetuista 15–17-vuotiaista ja jälkihuollon asiakkaista sekä osan heistä täyttämän elämäntilannetta mittaavan 3X10D Lastensuojelun avulla saadut kirjalliset lomakevastaukset. Kvantitatiivisen analyysin tuloksia tästä aineistosta vertaillaan aiempiin ja muualla kerättyihin tietoihin ja sen avulla luodaan kuva hyvinvoinnin kokemuksesta verrattuna ei-lastensuojelutaustaisiin nuoriin.

Keskeisinä tuloksina tutkimus toteaa, että lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon asiakkaiden hyvinvointi ja osallisuus ovat kohtuullisella tasolla, mutta kuitenkin alempana kuin ikäluokalla keskimäärin.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, osallisuus, hyvinvointi, 3X10D

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Raino Ketola: Profile, inclusion and life situation of youngsters taken into care or in after-care
Master's thesis
Tampere University
Social Work
Supervisor: Kirsi Juhila
December 2023

The aim of this thesis is to examine the general characteristics of young people in foster care or after-care and to investigate how these variables are related to the experiences of inclusion and life situation as measured by the 3X10D life situation assessment tool. This study examines the concept of well-being and inclusion in the context of child protection and introduces the 3X10D as a tool and a method. The study sheds light on the experiences of inclusion and wellbeing of young people in foster care and after-care in child welfare. It also creates a description of the most typical characteristics and backgrounds of young people in care.

The study is quantitative and examines the prevalence of selected characteristics and the volume of certain variables in the target data. The theoretical framework of this thesis is built around the concepts of inclusion and well-being. A typology of a typical care leaver was constructed by considering the variables that were present in the majority of individual cases.

The data of this research is from the social care customer information system about the clients (over 15 years old) taken into care or in aftercare, as well as the 3X10D forms, that measures the life situation of the respondent, filled and submitted by some of these clients. The results of the quantitative analysis of this material are compared to the former data, and with the help of this, a picture of the experience of well-being is created and compared to the young people with a non-child protection background.

The main results of the study state that the well-being and inclusion of the foster and aftercare clients of child protection are at a reasonable level, but still lower than the average for the age group.

Keywords: child protection, foster care, after-care, inclusivity, well-being, 3X10D

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Hyvinvointi ja osallisuus	4
2.1 Hyvinvoinnin ulottuvuudet.....	4
2.2 Osallisuus	5
2.3 Osallisuuden puute	8
3. Hyvinvoinnin ja osallisuuden mittaaminen lastensuojelussa.....	10
3.1 Lastensuojelu.....	10
3.2 Osallisuus lastensuojelussa.....	11
4. Tutkimuksen toteuttaminen	15
4.1 Tutkimuskysymykset.....	15
4.2 Tutkimusaineistot	16
4.2.1 Asiakaskertomusaineisto	16
4.2.2 3X10D mittarit tutkimusaineistossa	17
4.2.3 Vertailussa käytetyt aineistot.....	21
4.3 Tutkimusmenetelmät - Tutkimuksen metodologia.....	22
4.4 Tietosuoja ja etiikka	24
4.5 Validiteetti ja reliabiliteetti.....	25
4.6 Muuttujien määrittelyt.....	26
5. Tulokset	28
5.1 Sijoitettujen ja sijoitustaustaisten nuorten piirteet.....	28
5.1.1 Asiakastietojärjestelmän tiedot (n=455).....	28
5.1.2 3X10D tiedot (n=51)	34
5.1.3 Muuttujien yhteisesiintyvyys.....	37
5.2 Taustamuuttujien vaikutus osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksiin	39
5.3 Vertailua hyvinvoinnin kokemuksen osalta Zekki-palvelun ja Tampereen ohjaamon tietoihin.	40
5.4 Tyypikkuvaukset	42
6. Johtopäätökset ja pohdinta.....	43
Lähteet:	47
Liite 1 – 3X10D Lastensuojelu.....	52

Kuviot ja taulukot

Kuva 1 - Nigel Thomasin osallisuuden tikapuut.....	6
Kuva 2 - 3X10D osa-alueet ja näkökulmat.....	19
Kaavio 1 - Koulunkäynnin pulmakohtien esiintyvyys	30
Kaavio 2 - Lapsen ikä sijoituksen alkaessa.....	32
Kaavio 3 - 3X10D vastausten jakautuminen luokiteltuna liikennevalomallin mukaisesti.....	34
Kaavio 4 - Aineistojen keskiarvot kysymyksittäin.....	42
Taulukko 1 - 3X10D:n osiot mittareissa ja tämän tutkimuksen aineistoissa	18
Taulukko 2 - Sijoituksen kesto	31
Taulukko 3 - Huostaanoton syiden luokittelu.....	33
Taulukko 4 - 3X10D vastausten tilastolliset tunnusluvut	35
Taulukko 5 - Muuttajien yhteenvetotaulukko	37
Taulukko 6 - Päähteiden ja viimeisimmän todistuksen ristiintaulukointi	39
Taulukko 7 - Sukupuolen ja tyytyväisyyden itsetuntoon välinen ristiintaulukointi	40
Taulukko 8 - Vertailua aineistojen välillä	41

1. Johdanto

Ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja totesi 30.11.2022 Lastensuojelun monialaisen kehittämisen hankekokonaisuuden loppuseminaarissa, että Suomessa ei ole tutkittu lastensuojeluasiakkaan profiilia. Onnekseni voin todeta, että tämä tutkimus avaa edes hieman verhoa siihen suuntaan. Aivan alkujaan tosin tarkoitus ei varsinaisesti ollut luoda lastensuojeluasiakkaan profiilia, mutta siihen liittyvää tietoa kertyi minulle ikään kuin vahingossa.

Varsinaista lastensuojelua olen tehnyt yli 15 vuotta ja sen lisäksi olen ollut viisi vuotta ainakin välillisesti tekemisissä lastensuojelun kanssa erilaisissa projekteissa. Lastensuojelu on siis tuttua ja lähellä sydäntäni eikä sen suhteen oikeastaan tarvinnut tehdä valintaa aiheesta tai teemasta. Kaikissa eri tehtävissä olen kuljettanut mukana asiakkaan osallisuuden ja hyvinvoinnin ajatusta ja ensisijaisuutta. Näkökulmana sekin oli luonteva. Osin myöskään teorian valinnassa prosessissa ei ollut liiemmin pohdittavaa, koska 3X10D mittarina on rakennettu hyödyntäen hyvinvoinnin teorioita.

Keräsin työni puolesta tietoa Tampereen kaupungin Lapset SIB II -hankkeeseen. SIB tulee sanoista *Social Impact Bond* ja se on yksi vaikuttavuusinvestoimisen muoto. Käytännössä SIB on tulosperusteinen rahoitussopimus, jossa investoijat saavat sijoituksilleen tuottoa tilanteessa, jossa hanke saavuttaa sosiaalista hyvinvointia lisäävät tavoitteensa. SIB-hankkeet ovat globaalisti kasvava trendi ja Euroopan osalta Suomi kulkee tässä kehityksen kärkijoukossa (Ylönen 2020). Keräsin materiaalia myös tamperelaisista jälkihuollon piirissä olevista nuorista ja pian käsissäni oli harvinaislaatuinen aineisto, jossa lastensuojelun piirissä olevista nuorista oli asiakaskertomuksen sisältä poimittua tietoa. Lisäksi kehittäessäni elämäntilanteen ja osallisuuden mittari *3X10D Lastensuojelua* yhteishankkeessa Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa lähetin ja keräsin tietoa osallisuuden kokemuksesta tältä samalta kohderyhmältä. Huomasinkin, että nämä aineistot yhdistämällä voitaisiin mahdollisesti tutkia osallisuuden kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä.

Osana *3X10D Lastensuojelun* kehittämistyötä keräsin kaikkien huostassa tai jälkihuollossa olleiden yli 15-vuotiaiden nuorten asiakaskertomuksista heidän taustatilannettaan muun muassa huostaanottoiän, päihde- ja mielenterveysongelmien ja koulutilanteen osalta. Näitä tietoja yhdistetään tässä tutkimuksessa *3X10D Lastensuojelun* tuottamiin tietoihin. Yhdistettyjä vastauksia on 51. Käsissäni oli siis erityisen mielenkiintoinen aineisto lastensuojelunuorten taustatiedoista sekä mahdollisuus olla mukana uuden menetelmän/työvälineen kehittämisessä tarpeesta juurruttamiseen saakka. Olisi ollut suorastaan hävytöntä heittää tällainen tilaisuus hukkaan ja siksi päädyin tekemään pro gradu -tutkielmani liittyen tähän materiaaliin. Päätin, että haluan tutkia *3X10D Lastensuojelun* tuottamaa tietoa osallisuudesta sekä tuon tiedon sen hyödyntämistä ja hyödyntämismahdollisuuksia.

Tutkimus on pääosin kvantitatiivinen. Taustateorioina toimivat Thomasin teoria osallisuudesta (Thomas 2002) ja hyvinvoinnin teoriat (esim. Nussbaum 2013 ja Allardt 1993). Teoriaosuudessa käyn läpi myös *3X10D Lastensuojelun* kehittämisprosessia sekä osallisuuden ja vaikuttavuuden mittaamiseen liittyvää taustateoriaa. Halusin tehdä tutkimukseni nimenomaan kvantitatiivisena, koska sosiaalialalla suurin osa esimerkiksi pro gradu -tutkimuksista on tehty laadullisena, vaikka alalla on huutava pula määrällisestä datasta tiedolla johtamisen tueksi.

Tutkimus on lisäksi erityisen merkityksellinen nyt, kun maakunta- ja sote-uudistuksessa sosiaali- ja terveystalvet siirtyivät kunnilta hyvinvointialueille. Muutoksen avulla pyritään lisäämään monitoimijaisuutta ja parantamaan asiakkaan osallisuutta omiin palveluihinsa (THL 2022a). Hyvinvointialueille siirtymisellä pyritään myös yhdenmukaistamaan lastensuojelun käytäntöjä ja menetelmiä. Uudessa tilanteessa sosiaalityön rooli ja toimintatavat ovat jääneet tarkemmin määrittelemättä käytännön tasolla. Työn jäsentämiseksi on laadittu katsaus ja kehittämis ehdotuksia. (Karjalainen ym. 2019.) Tulevaisuus selvityksen mukaan sosiaalityön tulee kehittää edelleen systematisoituja ja vaikuttavia työmenetelmiä. Haluaisin nähdä *3X10D Lastensuojelun* tällaisena menetelmänä.

Nuoret muodostavat sosiaalityössä oman erityisen ryhmänsä. Nuoruuden keskeinen erityispiirre on siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen. Keskimäärin suomalaisnuoret ovat löytäneet paikkansa yhteiskunnassa noin 30-vuotiaina (Kainulainen 2006). Kaikille nuorille siirtymä ei ole helppo ja sosiaalityö toimii usein tukijana tässä siirtymässä. Vahvimmillaan tämä näkyy jälkihuollossa olevien nuorten tukemisena.

Huostassa olleilla nuorilla on keskimääräistä korkeampi riski jäädä matalalle koulutustasolle, heikolle työllistymiselle ja syrjäytymiselle. Jos jotenkin voidaan vähentää tätä riskiä, se kannattaa. Parhaimmillaan tämän tutkimuksen perusteella päästään pureutumaan niihin tekijöihin, jotka lisäävät mainittuja riskejä.

Kvantitatiivisen datan yhdistämistä lastensuojelunuorten taustatekijöihin on tehty Suomessa melko vähän. Joitakin laajempia tutkimuksia lastensuojelun asiakkaiden tietyistä taustatekijöistä on tehty. Esimerkiksi Kitinoja on tutkinut koulukotiin sijoitettujen nuorten kouluhistoriaa (Kitinoja 2005). Samoin joitakin aiempia pro gradu -tutkielmia on tehty aineistojen perusteella (esim. Hakoma 2003). Lastensuojelun asiakkaiden profilointia tai tyypittelyä on myös tehty melko vähän. Heino toteutti tutkimuksen lapsista ja perheistä lastensuojelun tilastolukujen takana vuonna 2007 (Heino 2007), mutta sen jälkeen lastensuojelulaki on muuttunut runsaasti ja palvelujärjestelmä on jakaantunut erikseen sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ja lastensuojelulain mukaisiin palveluihin.

Kitinojan tutkimus koulukotinuorista (Kitinoja 2005) loi koulukoteihin vuosina 1996 ja 2000 sijoitetuista nuorista yhdistetyn lapsityypin ja mahdollisia lapsityyppejä. Tämä Kitinojan tutkimus olikin isona vaikuttimena tapaan, jolla jäsensin tässä tutkimuksessa asiakkaan arkkityyppejä.

Bronsardin ja kumppaneiden tekemässä kansainvälisessä tutkimuksessa todettiin, että mielenterveyshäiriöitä esiintyy huomattavasti enemmän lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla ja nuorilla, kun verrataan koko väestöön. Esimerkiksi käyttäytymishäiriöitä esiintyy viidenneksen enemmän ja ADHD:ta esiintyy kolminkertaisesti lastensuojelun piirissä olevilla lapsilla ja nuorilla kuin väestössä muuten. (Bronsard ym. 2016.) Myös Suomessa on todettu samansuuntaisia tutkimustuloksia. Timonen-Kallio kumppaneineen totesi, että vaikea-asteisista psykiatrista osaamista ja hoitoa vaativista häiriöistä kärsii 60–80% sijaishuoltoyksiköissä asuvista lapsista ja nuorista (Timonen-Kallio 2019). Ristikarin ym. raportti kohortti 1997 seurannasta toteaa, että siihen kuuluvista nuorista viidenneksellä oli alaikäisenä historiassaan diagnoosi jostakin psykiatrisesta tai neurokirjon ongelmasta tai häiriöstä. Vastaavasti n. 6 % on ennen 18 ikävuotta kodin ulkopuolinen sijoitus. (Ristikari 2018.) Kääriälän ym. tarkastelussa todetaan, että näistä 12 936 nuoresta 2 139 kuuluu molempiin ryhmiin. Tarkemmin ottaen lähes kahdella kolmasosalla niistä nuorista, joilla on historiassaan lastensuojelun sijoitus, on myös jokin psykiatrinen diagnoosi. Vastaavasti niillä nuorilla, joilla ei ole taustalla sijaishuoltoa, alle joka viidennellä oli vastaava diagnoosi. Toisin päin ajateltuna niistä, joilla oli jokin psykiatrinen diagnoosi, viidesosa oli ollut jossakin välissä sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Vastaava luku diagnoosittomilla on 2,5%. (Kääriälä ym. 2021.) Voidaan siis ajatella, että on oleellista yrittää löytää juurisyitä tai ennustaa tuen tarpeita.

Luvussa 2 käydään läpi hyvinvointia ja osallisuutta ilmiöinä ja niihin liittyvää teoriaa. Luvussa 3 avataan hyvinvoinnin ja osallisuuden mittaamista lastensuojelun kontekstiin keskittyen. Luvussa 4 käydään läpi tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät sekä muuttujien määrittelyt. Luvussa 5 koostetaan tulokset ensin tyyppillisten piirteiden näkökulmasta asiakastietojärjestelmän tietojen osalta ja sitten osaotoksen 3X10D tietojen osalta. Sitten käsitellään taustamuuttujien vaikutusta ja tehdään vertailua aiempien aineistojen tuloksiin ja lopulta tuloksista luodaan kaksi tyyppikuvausta lastensuojelun sijaishuollossa olevasta asiakkaasta. Luvussa 6 johtopäätökset ja pohdinta.

2. Hyvinvointi ja osallisuus

2.1 Hyvinvoinnin ulottuvuudet

Hyvinvointi ja osallisuus ovat ihmisen elämän laadun kannalta oleellisia termejä. Sosiaalipalvelujen tarkoitus on sosiaalihuoltolain mukaan edistää ja ylläpitää yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta (sosiaalihuoltolaki 1301/2014 3.§). Hyvinvointia, tarpeita ja toimintakykyä voidaan hahmottaa hyvinvoinnin ulottuvuuksien kautta. Hyvinvointiin liittyviä muuttujia onkin jaoteltu monella tavalla. Keskeisiä ulottuvuuksia on näkökulmasta riippuen noin kymmenkunta (Kainulainen & Juutinen 2017). Keskeisiä ovat muun muassa riittävä toimeentulo, työ, terveys, koulutus ja sosiaaliset suhteet. Hyvinvointi on kaikkienensa moniselitteinen termi ja se voidaan ymmärtää hyvin erilaisilla tavoilla. Tämä siitä huolimatta, että hyvinvoinnin tutkiminen on lisääntynyt viime vuosikymmeninä lisääntynyt ja säännönmukaisia ja toistuvia hyvinvointitutkimuksia tehdään entistä enemmän.

Ihmisen tyytyväisyys elämäänsä ja yksilön kokemukset hyvinvoinnista kertovat tilasta, jossa ihminen elää myös yleisemmin yhteiskunnan tilasta ja olosuhteista (Kainulainen 2014). Kun siis arvioidaan asiakkaiden hyvinvointia ja osallisuutta, tuon arvion avulla voidaan myös piirtää jonkinlaista hahmotelmaa yleisesti yhteiskunnasta. Sosiaalihuollon asiakkaiden ollessa kyseessä voidaan tarkastella erityisesti yhteiskunnan ulkolaidalla olevien, yhteiskunnan viimesijaisten tukitoimien piirissä olevien osallisuutta. Jos tällä ryhmällä toteutuu osallisuus, voidaan ainakin elätellä toiveita siitä, että myös muilla yhteiskunnan ryhmillä osallisuus toteutuu.

Stiglitzin mallissa (Stiglitz ym. 2009) hyvinvoinnin osa-alueet ovat terveys, turvallisuuden tunne, henkilökohtainen toiminta ja työ, äänen saaminen kuuluville yhteiskunnassa, koulutus, ympäristö, sosiaaliset yhteydet ja suhteet sekä aineellinen elintaso. Monessa yhteydessä ympäri maailmaa käytetyssä Personal Wellbeing Index (PWI) -mittarissa on hyvinvoinnin ulottuvuuksiksi määritelty saavutukset elämässä, henkilökohtaiset ihmissuhteet, elintaso, terveydentila, oma turvallisuus, ryhmiin kuuluminen, turvattu tulevaisuus ja hengellisyys (The International Wellbeing Group 2013). OECD:n jaottelu vuodelta 2013 taas jaottelee hyvinvointia esimerkiksi henkilökohtaisiin ihmissuhteisiin, henkilökohtaiseen turvallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen, tulevaisuuteen (luottamus), terveydentilaan, elämässä menestymiseen tai saavutuksiin, mahdollisuuteen tehdä omien halujensa mukaisia tekoja sekä ympäristön laatuun ja työhön (Kainulainen 2019). Allardt (1993, 89–91) hahmottaa ihmisen perustarpeet kolmen pääulottuvuuden kautta. Näitä ulottuvuuksia ovat oleminen, omistaminen ja rakastaminen. Vaikka hyvinvointia voidaan määritellä objektiivisesta näkökulmasta, hyvinvointi on myös subjektiivista, ihmisen omaan kokemukseen perustuvaa. Oleminen viittaa esimerkiksi tarpeeseen integroitua yhteiskuntaan ja osallistua omaan elämään

vaikuttaviin päätöksiin. Merkitykselliset hyvinvoinnin ulottuvuudet vaihtelevat elämän aikana yksilö- ja ryhmäkohtaisesti. Yleisesti ottaen esimerkiksi lapset ja nuoret arvostavat elämässään erilaisia asioita kuin edeltävät sukupolvet tai vanhemmat ikäluokat. Kun määritellään tai mitataan hyvinvointia, tuleekin huomioida erityisesti se, mitä asioita kohteena oleva ryhmä ja yksilö itse pitää merkityksellisinä suhteessa omaan hyvinvointiinsa. (Kainulainen & Juutinen 2017.)

Edellä kuvattujen eri jaottelujen pohjalta valittuja hyvinvoinnin osa-alueita tai ulottuvuuksia, joita 3X10D elämäntilannemittarissa tarkastellaan ovat perhe, ystävät, päivittäinen tekeminen, terveys, itsensä kehittäminen, asuminen, raha-asiat, itsetunto, vaikeuksien voittaminen ja yleinen tyytyväisyys elämään. Nämä kymmenen elämän ulottuvuutta ovat valikoituneet, koska ne ovat toisistaan toisaalta tarpeeksi erillään tarkastelua varten, mutta toisaalta riittävästi yhdessä toisissaan luodakseen yhdessä riittävän kokonaiskuvan (Kainulainen & Juutinen 2017). Koska 3X10D on yksi tiedon keräämisen työkalu tässä tutkimuksessa, käytän tässä hyvinvoinnin tarkasteluun 3X10D elämäntilannemittarin edellä lueteltuja ulottuvuuksia.

2.2 Osallisuus

Osallisuus yhtenä hyvinvoinnin ulottuvuutena on monimerkityksellinen käsite. Se erilaisissa ja vaihtelevissa suhteissa tapahtuvaa olemista, toimimista, osallistumista ja niihin liittyviä prosesseja. Näissä prosesseissa ja tapahtumissa on myös vaihtelevasti oikeuksia ja vapauksia. Yleisesti ottaen osallisuus ymmärretään toimijuudeksi eli yksilöiden tai ryhmien mahdollisuudeksi toimia ja vaikuttaa omaan elämään, elinympäristöön tai yhteiskuntaan (Isola ym. 2017). Osallisuutta on myös asiakkaan mahdollisuus vaikuttaa itse omiin palveluihinsa eli siihen, mitä palveluja hän saa ja miten niitä toteutetaan. Laajempia osa-alueita, joiden kautta osallisuutta voidaan hahmottaa, on oikeastaan kolme, jotka ovat kytkeytyneenä toisiinsa. Nämä ovat osallisuus omaan elämään, osallisuus vaikuttamisprosesseihin ja osallisuus paikallisesti.

Osallisuus omaan elämään tarkoittaa ihmisen itsemääräämisoikeutta ja kykyä toimia autonomisesti. Se edellyttää mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämänsä sisältöihin ja kulkuun sekä autonomiseen päätöksentekoon. Osallisuus vaikuttamisen prosesseihin liittyy ihmisen tarpeesta olla osallisena yhteisessä päätöksenteossa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Se pohjaa tarpeeseen kokea itsensä arvostetuksi ja kuulluksi tulluksi sekä tarpeeseen olla merkityksellinen yhteisön jäsen. Paikallinen osallisuus liittyy ihmiseen sosiaalisena olentona ja siihen, että ihmisen tarvitsee lähelleen suhteita, tiloja ja toimintaa, joihin liittyä. Tätä kautta ihminen voi osallistua yhteisen hyvän luomiseen. (Isola ym. 2017, 11, 25, 29, 38.) Palveluiden näkökulmasta asiakkaan osallistuminen tarkoittaa ennen kaikkea vaikuttamista itseä koskeviin asioihin ja päätöksiin.

Lasten osalta osallisuutta on tarkasteltu erillisenä alueena sekä kehityksellisiin seikkoihin liittyen mutta myös alaikäisten juridisen aseman erityisyyden ja herkkyyden vuoksi. Thomasin mukaan (2002, 174–176) lapsen osallisuudessa on erotettavissa kuusi ulottuvuutta tai porrasta. Nämä ulottuvuudet ovat mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin (kuva 1). Mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä tarkoittaa lapsen osallistumismahdollisuuden lisäksi oikeutta jättää osallistumatta tilanteeseen, joka on hänelle vaikeaa tai epämiellyttävää. Mahdollisuus saada tietoa tarkoittaa, että lapselle tulee antaa kehitystason mukaisesti ja ymmärrettävästi tietoa lasta koskevista asioista. Lapselle on kerrottava hänen roolinsa tilanteesta ja tuotava esiin hänen oikeutensa. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi siihen mitä asioita käsitellään, miten käsitellään ja keiden kanssa asioita käsitellään. Mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen tarkoittaa, että lapsella tulee olla mahdollisuus itseilmaisuuksiin omalla tavallaan ja hänen ilmaisulleen on tilaa samalla tavalla kuin aikuisilla ja varsinkin viranomaisilla. Mahdollisuus apuun ja tukeen omien mielipiteiden ilmaisemisessa muistuttaa siitä, että lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat usein vaikeaselkoisia ja monimutkaisia aikuisellekin eikä lapsella aina ole tietoa tai ymmärrystä siitä, miksi hänen mielipiteitään kaivataan tai mihin niitä käytetään. Tästä syystä lapselle tulee tarjota rohkaisua, tilaa ja turvaa oman tahtonsa ilmaisemiseen. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin tarkoittaa, että ikätasoisesti lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua itseään ja omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. (Lastensuojelun käsikirja)

Kuva 1 - Nigel Thomasin osallisuuden tikapuut (Thomas 2002, 174–176)

Osallisuuden lisäämiselle on vahva juridinen paine. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaisesti lapsella tulisi olla oikeus mielipiteensä ilmaisuun kaikissa itseään koskevissa asioissa ja lapsen mielipiteet tulisi myös huomioida lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lastensuojelussa puututaan ihmisen itsemääräämisoikeuteen erityisen voimakkaasti ja toimijuus ja osallisuus ovatkin keskeisiä sijoitetun lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksia sekä vaikuttavan lastensuojelun tunnuspiirteitä (Fattore ym. 2009; Forrester 2017; Laakso 2019). Aktiivisena toimintana osallisuus on toimintaa, jossa nuori selkeästi ymmärtää omat mahdollisuutensa vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. (Sinclair 2004, 110–111) Myös Suomen vuoden 2019 hallitusohjelmassa oli tavoitteina nuorten syrjäytymisen vähentäminen ja nuorten osallisuuden kasvattaminen. Näihin pyrittiin muun muassa vahvistamalla nuorten kuulemisen kanavia, järjestöjen, nuorisotyön toimijoiden ja koulujen yhteistyötä sekä vapaaehtoistyöpanoksen ja osaamisen huomioimista. (Hallitusohjelma 2019)

Osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet ovat vahvasti yhteydessä ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Osallisuus omaan elämäänsä liittyviin asioihin on perusoikeus. Oikeus osallisuuteen on keskeinen osa sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua ja sitä määrittelee myös laki. Yksinkertaistetusti ilmaistuna osallisuus on ihmisen mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Bardyn (2013, 69) mukaan osallisuus on kokemus, jonka perustana on nähdä ja kuulla tulemisen tunne. Tunne on sidottuna erityisesti siihen yhteisöön, johon kuuluu tai kokee kuuluvansa. Osallisuuden myötä syntyy myös merkityksellisyyden kokemus.

Laura Lundy on tarkastellut YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ja luonut sen artiklan 12 pohjalta oman lapsen osallistumisen mallinsa *The Lundy Model of Participation*. Lundyn osallistumismalli kehitettiin auttamaan työntekijöitä toteuttamaan lapsen osallistumisoikeutta. Malliin kuuluu eräänlainen tarkistuslista, jonka avulla on mahdollista varmistaa lapsen näkemysten kuuleminen ja niiden huomioon ottaminen erilaisten palvelu- ja päätöksentekoprosessien osana (Lundy 2007). Lundyn malli jakaantuu neljään osaan, joita ovat ääni, tila, yleisö ja vaikutukset. Ne ovat toisiinsa linkitettyjä ja toteutuessaan antavat lapsille mahdollisuuden ilmaista näkemyksiään ja saada näkemyksilleen merkitystä ja painoarvoa. On todettu, että lasten osallisuutta tutkitaan ja tarkastellaan usein aikuisten näkökulmien kautta (Stenvall ym. 2023, 11). Tällöin ei tarkistuslistakaan aina riitä tosiasiallisesti varmistamaan lapsen osallisuutta. Siksi osallisuuden esillä ja ajatuksissa pitäminen kaiken aikaa on erityisen tärkeää.

Osallisuus on ehkä keskeisin taustatekijä ja edellytys sille, että ihminen voi kokea itseään koskevan tai itseensä vaikuttavan toiminnan oikeudenmukaiseksi. Jokaisen ihmisen tulisi olla osallinen omaa itseään koskevissa asioissa. Tämä lisää myös merkityksellisyyden kokemusta. Mikäli ihmisellä ei ole

osallisuutta, hän jää osattomaksi. Osattomuudella taas tarkoitetaan yksilön syrjäytymistä yhteiskunnasta sosiaalisen, taloudellisen tai kulttuurisen pääoman puuttumisen vuoksi (Tulisalo 2021). Osattomuus ja syrjäytyminen ovat termejä, joita jossain määrin käytetään myös synonyymeinä.

2.3 Osallisuuden puute

Osallisuuden puutetta, osattomuutta tai syrjäytymistä on tutkittu ja määritelty vuosien varrella eri tavoilla ja kuten todettua, se on yhden määritelmän mukaan osallisuuden vastakohta (esim. Leemann ym. 2015). Toisaalta syrjäytymisestä terminä on käyty vahvaa keskustelua ja sitä on kyseenalaistettu ja kritisoitu, mutta myös puolustettu. Osin keskustelu liittyy siihen, onko joku syrjäytynyt vai syrjäytetty, mutta osin myös siihen, mistä yksilö on syrjässä (esim. Sandberg 2015, 93).

Usein syrjäytyneistä puhuttaessa huomio kiinnittyy nuorten ikäryhmään ja syrjäytymisellä tarkoitetaan niitä, jotka ovat syystä tai toisesta jääneet työn, opiskelun tai yhteiskunnan ulkopuolelle, syrjään. Kansainvälisessä kirjallisuudessa koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneistä nuorista käytetään nimitystä NEET-nuoret, joka tulee englanninkielisestä määritelmästä ”not in education, employment or training” (Karvonen & Kestilä 2014, 161–162.). NEET-nuoria oli 11,8% 20–24-vuotiaiden ikäluokasta (OKM 2019). Tutkimusten valossa pitkittyneiden NEET-polkujen taustatekijöinä nuorilla on useimmiten alhainen keskiarvo peruskoulussa, jatkokoulutuksen puuttuminen ja psykiatrinen diagnoosi ennen kuudettatoista ikävuotta (Hiilamo 2018, 152). Edellä mainittuja tutkimuksia ei kuitenkaan ole kohdennettu erityisesti lastensuojeluun.

Kohorttiin 1987 pohjautuvan tutkimuksen mukaan kyseisestä ikäluokasta lähes neljä prosenttia oli 25–28-vuotiaana syrjäytyneitä ilman koulutusta ja/tai pitkäaikaisesti työttömänä (Paananen ym. 2019). Enemmän kuin mikään muu yksittäinen tekijä, kouluttamattomuus on yhteydessä muihin ongelmiin. Tämän lisäksi syrjäytyneiden osalta taustalla oli muita enemmän ongelmia perheessä tai henkilökohtaisessa elämässä. Noin viidesosalla syrjäytyneistä oli taustallaan lastensuojelun sijoitus kodin ulkopuolelle. Tutkimustulosten mukaan lastensuojelutaustan lisäksi koulutuksen keskeyttäminen, maahanmuutto, mielenterveys- ja päihdeongelmat tai yksinäisyys ja koulukiusaaminen löytyvät hyvin usein syrjäytyneiden taustamuuttujista. Tutkimuksessa todettiin, että kaikista ikäluokan kiireellisesti sijoitetuista puolet oli luokiteltu syrjäytyneiden ryhmään. Myös puolet tahdonvastaisesti kodin ulkopuolelle sijoitetuista kuului tähän ryhmään. (Emt.)

Lastensuojelun sijaishuollossa olleilla nuorilla on huomattavasti suuremmat riskit jäädä matalalle koulutustasolle tai työelämän ulkopuolelle kuin muulla väestöllä. Valtakunnallisesti sijaishuollossa olleista nuorista vain puolet suorittaa peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Vielä merkittävämpi ero

on toisen asteen tutkintojen suorittamisessa. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen on huomattavasti harvinaisempaa sijaishuoltotaustaisille ja valmistuminen on myös tapahtunut hitaammin: 28-vuotiaana vain hieman yli puolella sijaishuoltotaustaisista oli hankittuna toisen asteen tutkinto, kun nuorilla ilman sijaishuoltotaustaa 90 prosenttia on jo 25-vuotiaana suorittanut toisen asteen tutkinnon. (Myrskylä 2012, 9.) On todettu, että niille, joilla ei ole lainkaan toisen asteen tutkintoa, kasaantuu helposti myös muille elämäntilanteille liittyviä ongelmia tai haasteita. Esimerkiksi toimeentulon tai mielenterveyden kanssa voi olla vaikeuksia. Kouluttamattomuus johtaa todennäköisesti myös myöhemmissä vaiheissa koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen eli heidän aktivointinsa on haasteellista. Jos jää vaille koulutusta siinä vaiheessa, kun muu ikäluokka kouluttautuu, ennuste työllistymiselle myös tulevaisuudessa on keskimääräistä pienempi. Syrjäytyminen yhteiskunnasta on siis paljon suurempi kuin niillä nuorilla, jotka ovat suorittaneet jonkun peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Työllisyysaste vain peruskoulun suorittaneilla jää noin 60 prosenttiin (emt., 13–14). On tavallista, että he ovat työttöminä, osa- tai pätkätyöllistettyinä. Naisilla peruskoulun jälkeisen koulutuksen käymättömyys on yhteydessä myös siihen, että he jäävät muita useammin kotiäideiksi.

Nuorille, jotka ovat jälkihuollon piirissä, mahdollisuus asettua yhteiskunnan tavanomaiselle tasolle elämän laadulla elämäntavoilla tai elintasolla mitattuna, on huomattavasti epätodennäköisempää kuin heidän ikätovereilleen. Myös riski ylisukupolviseen huono-osaisuuteen on heidän kohdallaan suuri. Tämä taas aiheuttaa sekä henkilökohtaista kuormitusta heille itselleen että myös seuraavassa sukupolvessa kustannuksia palvelujärjestelmässä. (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä 2019.)

Kitinojan (2005, 41) mukaan muun muassa Robins (1978) on todennut, että lapsuuden käyttäytyminen ennustaa aikuisiän (antisosiaalista) käyttäytymistä ja toimintaa paremmin kuin perhetausta tai sosiaalinen luokka. Jos tätä ajatusprosessia viedään eteenpäin, voidaan pyrkiä vaikuttamaan aikuisiän käyttäytymiseen vaikuttamalla lapsuuden käyttäytymismalleihin ja tarjoamalla tukea ja apua oikeisiin kohtiin.

3. Hyvinvoinnin ja osallisuuden mittaaminen lastensuojelussa

3.1 Lastensuojelu

Lapsen kasvatusta, huolenpito ja vastuu lapsen hyvinvoinnista kuuluvat ensisijaisesti lapsen vanhemmille ja huoltajille. Yhteiskunnalla on vastuu tukea vanhempia ja huoltajia tässä tehtävässä. Mikäli lapsi tarvitsee tukea, tulee perheelle tarjota tarpeenmukaista apua riittävän varhain. Hyvinvointialueen (vuonna 2020 vielä kunnan) tulee järjestää ehkäisevää lastensuojelua varhaisen tuen keinoin vanhemmuutta tukien. Tarvittaessa lapsi ja perhe ohjataan lastensuojelun piiriin. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan silloin, kun lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaita. (Lastensuojelulaki 417/2007, 2.§ ja 27.§.)

Lastensuojelun tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelun käsikirja). Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee lastensuojelun toimintaa. Lastensuojelun tärkein tavoite ja tehtävä on turvata jokaisen lapsen etu ja lapsen oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen (Araneva 2016, 8). Lastensuojelun tarkoitus on olla viimesijainen keino suojella lasta. Mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset tavat auttaa ja tukea lasta eivät riitä, lapsi ohjataan lastensuojelun asiakkuuteen. Lastensuojelua toteutetaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimien keinoin, jotka jokaisella lapsella määritellään yksilökohtaisessa asiakassuunnitelmassa (Lastensuojelulaki 417/2007, 1.–3.§). Mikäli avohuollon tukitoimet ovat riittämättömiä, kun lapsen kasvu ja kehitys ovat vakavasti vaarantuneet, voidaan lapsesta tehdä kiireellinen sijoitus tai valmistelun kautta huostaanotto. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, laitoshuoltoon tai muuhun lapsen tarpeiden mukaiseen hoitoon (Lastensuojelulaki 417/2007, 49.§).

Lapsen sijoittamisella kodin ulkopuolelle pyritään suojelemaan lasta ja turvaamaan hänen tasapainoista kasvuaan, kehitystään ja hyvinvointiaan (Lastensuojelun Keskusliitto 2016, 5). Lastensuojelulain velvoituksen mukaisesti lapsi on otettava huostaan ja hänelle on velvollisuus järjestää sijaishuolto mikäli 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Laki määrittelee myös sen, että huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos se on lapsen edun mukaista ja avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi (Lastensuojelulaki 40.§). Kun päätöstä huostaanotosta tehdään, tulee selvittää lapsen oma mielipide asiaan ja yli 12-vuotiaan lapsen vastustaessa asian ratkaisee hallinto-oikeus. (Lastensuojelulaki 42–43.§).

Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapselle tai nuorelle tulee tarjota ja järjestää jälkihuolto. Tämä niin sanottu jälkihuolto-oikeus syntyy myös avohuollon sijoituksen kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja on kohdistunut lapseen yksin. Jälkihuolto voidaan järjestää myös muulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. (Lastensuojelulain 75.§) Tämän tutkimuksen aineistossa on muutamia tällaisia nuoria, jotka eivät ole olleet huostassa vaan heille on syntynyt jälkihuolto-oikeus avohuollon sijoituksesta tai heille on muuten nähty tarpeelliseksi järjestää täysi-ikäistymisen jälkeen jälkihuoltoa. Lastensuojelulain muutos, joka astui voimaan 1.1.2020, nosti jälkihuolto-oikeuden päättymiskärajaa 21 ikävuodesta 25 ikävuoteen. Toisin sanoen sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen itsenäistyvällä nuorella on oikeus lastensuojelun jälkihuollon monipuoliseen tukeen nykyään aina 25 ikävuoteen saakka entisen 21 ikävuoden sijaan (Lastensuojelulain 75.§). Ikärajan korotusta sovelletaan niihin lapsiin ja nuoriin, jotka olivat oikeutettuja jälkihuoltoon 1.1.2020 ja siksi vuoden 2021 aikana jälkihuollossa olleet nuoret olivat korkeintaan 22-vuotiaita.

Jälkihuollon tarkoituksena on turvata lapsen kotiutuminen sijaishuollosta ja auttaa nuorta itsenäistymisvaiheessa aikuistumaan ja saamaan sellaiset pärjäämisvalmiudet, joilla on mahdollista turvallisesti aloittaa itsenäinen elämä. Jälkihuolto tukee lasta tai nuorta asumisessa, koulutuksessa, toimintakyvyn, terveydenhuollon ja toimeentulon suhteen. Se, mitä tuki kenenkin kohdalla käytännössä on, määrittyy aina kunkin nuoren omaan yksilö- ja henkilökohtaisen tarpeen perustuen. Jälkihuollosta laaditaan aina yhdessä asiakkaan kanssa jälkihuoltosuunnitelma, joka määrittelee näistä asioita. Osana jälkihuoltoa tulee myös tukea lapsen tai nuoren kasvatuksesta vastaavia henkilöitä varsinkin sellaisessa tilanteessa, jossa sijaishuollosta kotiudutaan alaikäisenä asumaan vanhemman luokse. Tällainen tuki voi olla palveluita avohuollon tukitoimina tai taloudellista tukea. (Lastensuojelun käsikirja.) Toisaalta suurin osa jälkihuollon asiakkaista on kuitenkin täysi-ikäisiä. Vuonna 2020 jälkihuollon piirissä oli yhteensä hieman yli 8000 lasta ja nuorta ja vain 4 % oli alle 13-vuotiaita (Kuntaliitto 2021).

3.2 Osallisuus lastensuojelussa

Lastensuojelulaissa on kokonainen luku lapsen osallisuudesta. Lapsen mielipide tulee selvittää, lapselle pitää varata tilaisuus tulla kuulluksi ja yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus käyttää omassa asiassa puhevaltaa. Lisäksi laissa määritellään sosiaalityöntekijälle vastuu lapsen edun toteutumisesta ja toteutumisen valvonnasta. (Lastensuojelulain 20.–24.§.) Koska osallisuus on kuitenkin laajempi käsite kuin pelkkä puhevalta ja mielipiteen ilmaisu, se on sitä myös lastensuojelun kontekstissa.

Kitinojan mukaan lapsen tarpeet eivät tule lastensuojelussa riittävästi yksilöidyiksi tai näkyviksi, vaan lapsen tarpeet tulevat lähinnä vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen kautta esille (Kitinoja 2005, 60). Lastensuojelulain uudistukset toki ovat tähdänneet osallisuuden lisäämiseen. Kitinoja kuvaa, kuinka lapsi tulee näkyväksi sosiaalityön asiakirjoissa vasta, kun perheen tilanne on edennyt pitkälle ja on päädytty huostaanottoon ja silloinkin lähinnä oirehdinnan kautta (emt., 60). Asiakirjoista ei juurikaan löydy merkintöjä siitä, miten lapsi voi, mitä hänelle kuuluu tai mitä hän ajattelee tilanteesta. Yksinkertaistaen ainoa kohta, josta löytyy lapsen mielipide, on lain vaatima kuuleminen huostaanotosta (vastustaako lapsi vai ei).

Tarja Pösön (2012, 76) mukaan lapsen etu, lasten oikeudet, osallisuus, tarpeet ja näkökulma ovat käsitteitä, joita käytetään paljon. Käsitteillä on erilainen tehtävä ja usein näistä pidetään lastensuojelun ydinkäsitteenä lapsen etua. Pösön mukaan lapsen etu, lapsen näkökulma ja lapsen oikeudet sotkeutuvat termeinä ja niitä saatetaan käyttää päätöksenteossa rinnakkaisina ja/tai toisiaan täydentävinä käsitteinä (Emt, 76–77). Lapsen osallisuuden näkökulmasta on tärkeää arvioida lapsen etua ja toisin päin. Lapsen edulla voidaan perustella joko lapsen osallistamista tai osallistumisen estämistä. Lapsen edun määritelmä ei ole mitenkään helppo tai yksiselitteinen ja se onkin jokaisen lapsen ja tilanteen kohdalla arvioitava erikseen. Tällöin myös osallisuutta ja osallistumista on arvioitava lapsi- ja tapauskohtaisesti.

Osallisuus oman elämänsä asioihin on jokaisen lapsen ihmis- ja perusoikeus riippumatta siitä, onko hän lastensuojelun palveluiden piirissä vai ei. Jos ja kun lapsi tulee kuulluksi, syntyy kokemus, että hänen mielipiteensä ja ajatuksensa ovat merkityksellisiä ja arvokkaita ja että hän voi vaikuttaa asioihin. Kuulluksi tulemisen pohjalta syntyneet suunnitelmat ja päätökset on helpompi kokea omiksi ja parhaimmillaan tämä voimaannuttaa lasta. Monella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella tai nuorella on kokemus siitä, ettei asioihin voi vaikuttaa vaan ne ”vain tapahtuvat”. Kun syntyy tunne osallisuudesta, voi lapsi rohkaista puhumaan omista asioistaan. Hän saattaa myös paremmin uskaltaa hakea apua tarvittaessa myös tulevaisuudessa. (Oranen 2008, 16.)

”Lapsen osallisuudessa olennaista on lapsen oma kokemus mahdollisuudestaan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Osallisuuden kautta lapsi kiinnittyy yhteisöön ja kokee olevansa osa sitä. Osallisuus sitouttaa lasta yhteisön elämään ja auttaa sopeutumaan. Tunne vaikuttamisen mahdollisuudesta saa aikaan myös vastuunottamisen toimintansa seurauksista. Osallistumisen mahdollistavat keskinäinen vuorovaikutus, kuuleminen ja aito kiinnostus.” (Lastensuojelun käsikirja).

Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira toteutti lastensuojelun sijaishuoltoyksiköihin suunnatun kyselyn itsemääräämisoikeudesta ja sen toteutumisesta vuonna 2012. Selvityksen

perusteella todettiin, että useiden yksiköiden toiminnassa oli puutteita lasten kohtelun ja itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Kyselyn tulosten pohjalta Valvira laati ”Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa” -ohjeistuksen (Valvira 2013). Tuon ohjeen tarkoituksena on selkeyttää ja parantaa lasten itsemääräämisoikeuden ja lastensuojelulain velvoitteiden toteutumista lastensuojelulaitoksissa.

Aiemmin mainitussa Laura Lundyin lasten osallisuuden mallissa on neljä ulottuvuutta: tila, ääni, yleisö ja vaikutus. Mallin mukaan turvallinen tila syntyy niin, että aikuiset ovat aidosti kiinnostuneita siitä, mitä asioita lapsi pitää merkittävänä sen sijaan, että aikuiset määrittelisivät merkittävyyden omista lähtökohdistaan. Turvallisessa tilassa lapsella on mahdollisuus esittää myös kritiikkiä ja olla eri mieltä aikuisten kanssa. Tämä on erityisen tärkeää lastensuojelun piirissä. Äänen kuuleminen edellyttää, että lapsella on vapaus oman mielipiteensä ilmaisuun. Aikuiset ovat tarpeen mukaan velvollisia auttamaan lasta muodostamaan oman mielipiteensä tukien, joskaan ei tässäkään tapauksessa valmiiksi määritellen. Yleisön velvollisuutena on antaa lapsen näkemykselle sille kuuluva painoarvo, ja päätöksenteossa lapsen näkemys on kirjattava osaksi päätöstä. Vaikutuksella Lundy viittaa siihen, ettei lapsen näkemyksen kuuleminen saisi jäädä ainoastaan näennäiselle tasolle, vaan lapselle on kerrottava, miten hänen mielipiteensä vaikuttaa käytännössä. Äänen kuuleminen ei saa olla ainoastaan rasti-ruutuun -tyyppinen rutiini vaan sillä on oltava todellisuudessaakin merkitys. Mikäli lapsen näkemystä tai mielipidettä ei voida toteuttaa, lapsella on oikeus kuulla syyt. (Lundy 2007, 934–939.)

Osallisuus on kytköksissä myös vaikuttavuuteen. Mitä enemmän lapsi tai nuori kokee olleensa osallinen päätöksiin ja ratkaisuihin, sitä sitoutuneempi hän niihin on. Ja sitoutuminen lisää vaikuttavuutta. *3X10D Elämäntilannemittaria* kehitettäessä lähtökohtana oli kysymys, voivatko palvelut edes olla vaikuttavia, ellei asiakas pysty niihin vaikuttamaan? Juutisen ja Kainulaisen mukaan siirtyminen kohti vaikuttavampaa toimintakulttuuria, työntekijän tulee muuttua asiakkaan arjessa selviytymisen rinnalla kulkijaksi edellyttää uudenlaista roolia sekä suhteessa asiakkaaseen että asiakkaan kanssa toimiviin muihin työntekijöihin. (Juutinen & Kainulainen 2017.)

Nuoren osallisuudessa yhtenä isona osiona on nuoren oman elämän suunnittelu. Lastensuojelun ja jälkihuollon ammattilaisilta nuori kaipaa tukea toisaalta arjen rakentumiseen ja toisaalta omien unelmien löytämiseen ja tavoittelemiseen sekä vahvistamaan hänen ympärillään olevia verkostoja turvaamaan elämistä ja olemista (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 36).

Hyvinvoinnin tai osallisuuden mittaaminen lastensuojelussa ei ole yksinkertaista lastensuojelun moniulotteisuuden ja tilannesidonaisuuden takia. Lastensuojelun tavoitteita ei voi selkeästi rajata

esimerkiksi psyykkisen toimintakyvyn parantamiseen, sillä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaaminen on luonteeltaan kokonaisvaltaista. Asiakkaan itsearviointiin ja ammattilaisen havaintoihin pohjautuvia lapsen hyvinvoinnin mittareita on melko paljon. (Melander 2022, 4). On kuitenkin todettava, ettei pelkästään mittareiden täyttäminen takaa lastensuojelun laadun tai asiakkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden kehittymistä. Mittarit toimivat hyvinä ja tärkeinä apuvälineinä asiakkaan ja ammattilaisen välisessä dialogisessa, mutta ne eivät korvaa ammattilaisen kykyä kohdata asiakas kunnioittavasti ja rakentaa toimiva, luottamuksellinen suhde asiakkaaseen.

Lastensuojelun moniulotteisen luonteen ja asiakkuuksien moninaisuuden vuoksi tarvitaan kokonaisvaltaista hyvinvoinnin mittaamista. Forresterin (2017) näkemyksen pohjalta voidaan esittää, että lastensuojelussa on tarkoituksenmukaista mitata hyvinvointia monipuolisesti (Melander 2023, 56). Käytännön asiakastyössä hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien mittaamisella voi olla monia sovellutuksia ja monia hyötyjä. Kokonaiskuvan saaminen asiakkaan hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä voi auttaa löytämään asiakkaan tarpeisiin sopivia palveluita. Lisäksi huomionarvoista on palvelun laatu asiakaskokemuksen näkökulmasta, sillä kokemus osallisuudesta on yksi vaikuttavan lastensuojelun keskeisistä tunnuspiirteistä. Asiakkaan osallistumisen vahvistaminen esimerkiksi itsearviomenetelmiä käyttämällä puoltaa sen käyttämistä säännönmukaisesti osana asiakasprosessia. Näin asiakas itse voi antaa palautetta ja erityisesti arvioida saamansa tuen hyödyllisyyttä (Forrester 2017, 153–154). Ammattilaisen tekemien havaintojen lisäksi tarvitaankin asiakkaan näkökulman huomiointia. Tässä tutkimuksessa käytetty 3X10D pyrkii ottamaan nämä asiakkaan näkemykset keskiöön.

4. Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni on kvantitatiivinen. Kvantitatiivinen tutkimus kuvaa ja tulkitsee ilmiöitä mittaamalla ja tuottamalla tutkimusaineistoa, joka on pääasiallisesti numeerista. Määrällinen tutkimus perustuu siis mittaamiseen ja sen tuotoksena syntyy havaintoaineisto lukuarvoista. Tätä aineistoa analysoidaan tilastollisin menetelmin. Tieteellisessä analyysissä erotetaan toistaan kuvaileva ja selittävä analyysi. Kuvaileva analyysi vastaa lähinnä kysymyksiin 'mitä', 'minkälainen' tai 'kuinka paljon' (Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja 2022). Tämä tarkoittaa, että tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ilmiön piirteitä tai yleisyyttä, mutta ei varsinaisesti etsiä selittäviä tekijöitä (eli esimerkiksi mikä on juurisyy millekin). Käytän tässä tutkimuksessa kuvailevaa analyysyä.

Tutkimustehtäväni on tarkastella lastensuojelunuorten piirteitä ja heidän osallisuuteensa vaikuttavia taustatekijöitä sekä kahden erilaisen tiedon (asiakaskertomusten tieto ja kyselylomake) yhdistämistä ja tästä syntyneen uuden tiedon hyödyntämistä. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaiset ovat huostaanotetun tai jälkihuollossa olevan nuoren yleiset piirteet valittujen taustamuuttujien perusteella
2. Onko taustamuuttujilla yhteyttä *3X10D Lastensuojelu* -mittarilla mitattuihin lastensuojelunuorten osallisuuden ja elämäntilanteen kokemuksiin

Analysoin kvantitatiivista dataa *3X10D* elämäntilannemittareista kahdella tavalla määrällisessä analyysissä, jossa esitetään muuttujia ja muuttujien välisiä yhteyksiä. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan tarkastelemalla taustamuuttujia ja rikolliseen toimintaan, päihteisiin ja mielenterveyteen liittyviä huolia.

Toiseen tutkimuskysymykseen haen vastausta käsittelemällä Tampereen kaupungin lastensuojelun asiakkaina olevien sijoitettujen 15–17-vuotiaiden sekä jälkihuoltonuorten taustatietojen yhdistämistä *3X10D Lastensuojelun* tuloksiin ($N=51$). Näin pyrin tekemään kuvailevaa tulkintaa erilaisten muuttujien mahdollisista kausaliittisuhteista. Lisäksi vertaan lastensuojelun asiakkaiden vastauksia *3X10D*-elämäntilannemittarin yleiseen osaan Tampereen Ohjaamon ja sekä zekki.fi -palvelussa kerättyjen tietojen keskiarvoihin (erilliset datat). *3X10D Lastensuojelun* (osallisuusosio) tietojen avulla pyritään selvittämään, miten lastensuojelun nuoret näkevät lastensuojeluprosessin sekä omat vaikutusmahdollisuutensa siihen. Toisin sanoen nuoret arvioivat saamansa tuen laatua ja vaikutuksia omassa elämässään ja osallisuuttaan prosessiin.

4.2 Tutkimusaineistot

4.2.1 Asiakaskertomusaineisto

Aineisto muodostuu kahdesta pääasiallisesta lähteestä. Ensinnäkin 455 nuoren eritellystä taustamuuttujadatasta, joka on peräisin sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmä Efficasta. Tarkasteltavia muuttujia ovat muun muassa huostaanottoikä, huostaanottopaikan muoto, huostaanottosyy, edeltävät sijoitukset, koulutilanne, päihdehuoli, mielenterveyshuoli sekä rikollinen toiminta. Toisena aineistona on edellä mainittujen nuorten keskuudesta 51 täytetystä *3X10D Lastensuojelu* -lomakkeesta. Jälkimmäinen on siis osa-otos ensimmäisestä.

Kohderyhmän muodostavat vuoden 2020 aikana Tampereen kaupungilla huostaanotettuna olleet iältään 15-, 16- ja 17-vuotiaat nuoret sekä jälkihuollon piirissä olleet tamperelaiset nuoret. Jälkihuollon nuoret olivat enintään 22-vuotiaita. Huostassa vuoden 2020 aikana oli 189 ikäryhmään kuuluvaa nuorta ja jälkihuollon piirissä 259 nuorta. Näissä edellä mainituissa ryhmissä on joitakin päällekkäisyyksiä (vuoden 2020 aikana huostaanotto päätynyt ja siirtynyt jälkihuoltoon). Aineisto kattaa käytännössä 100 % kohderyhmän tiedoista. Aineistosta poistettiin muutamia yksittäisiä henkilöitä, jotka olivat kuolleet tai eivät asuneet enää Suomessa. Lopullinen ja todellinen erillisten nuorten määrä on 455. Kohderyhmä on valtakunnallisestikin ajateltuna laaja. Jälkihuoltoon osalta tämän tutkimuksen kohderyhmässä oli 3 % koko suomen jälkihuoltoon osalta.

Tämän tutkimuksen suurimman aineiston ($N=455$) muodostaa asiakirja-aineisto, joka kattaa koko kohderyhmän nuoret. Aineisto koostuu dokumenteista (esimerkiksi sijaishuoltopaikan kuukausiraportit), päätöksistä (esimerkiksi huostaanottopäätös, päätös sijaishuoltopaikan muuttamisesta) ja kertomusteksteistä (esimerkiksi sosiaalityön kertomusosio, laitoksen kertomus, jälkihuollon kertomus), jotka on kerätty sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmästä. Nämä asiakirjat ovat tutkimuksen lähteenä enemmän kuin aiheena (Kääriäinen 2003, 15) ja tässä yhteydessä asiakirjat ovat suhteellisen luotettava keino saada tietoa tutkimuksen kohteesta. Yleisesti ottaen asiakaskertomusasiakirjat ovat luonteeltaan tosiasiallisia, ja niitä ovat pääosin laatineet virkavastuulla toimivat asiantuntijat, ja ne ovat syntyneet luonnostaan ilman tutkijan väliintuloa (Kitinoja 2005, 114). Toisaalta lastensuojelun asiakirjat yleisesti edustavat vain välillisesti asiakkaan omia näkemyksiä ja niiden informaatio liittyy lähinnä organisaation tavoitteisiin (emt., 115). Tämän tutkimuksen osalta muuttajat ovat ei-kokemuksellisia, joten se ei ole rasite tutkimuksen objektiivisuudelle.

Kävin läpi kaikkien edellä olevien nuorten asiakaskertomukset ja etsin tiedot neljästä muuttujasta. Nämä muuttajat ovat viimeisin peruskoulun todistuksen keskiarvo, mielenterveyteen tai päihteisiin liittyvä diagnoosi tai huoli, rikollinen toiminta sekä sijoituspaikan muoto. Kaikkien nuorten osalta

näitä tietoja ei ollut löydettävissä asiakastietojärjestelmästä. Varsinkin todistuksen keskiarvon osalta suurella osalla nuorista tietona on ”ei tietoa”. Lisäksi nuorten taustatiedoista on saatavilla eritelty tieto huostaanottoiästä, huostaanoton kestosta, huostaanoton syystä sekä aiemmista sijoituksista. Näiden muuttujien osalta tieto on jokaisesta nuoresta.

Osa aineiston nuorista on niin sanottuja SIB-nuoria. SIB-nuorilla tarkoitan niitä nuoria, jotka ovat Tampereella 1.1.2021 käynnistyneen Nuoret SIB -hankkeen (Social Impact Bond) kohdenuoria. Hankkeessa tuetaan 15–17-vuotiaita nuoria, jotka olivat hankkeen alkaessa huostassa. Nuoria tuetaan, kunnes he täyttävät 25 vuotta. Hankkeen tavoitteena on, turvata vähintään 80 prosentille sijaishuollossa olleille nuorille vähintään toisen asteen tutkinto ja tavoitteena on, että neljä viidestä nuoresta on töissä tai koulussa saavuttaessaan 25 vuoden iän. Hanke kestää kymmenen vuotta ja kaupunki seuraa nuorten kouluttautumista ja työllistymistä sekä sosiaali- ja terveys- sekä työllisyyspalvelujen käyttöä. Hankkeen 185 kohdenuoresta vain osa on käytännössä lähtenyt hankkeeseen mukaan. Näiden nuorten osalta seuranta vaikutuksista tehdään koko 10 vuotta ja tarkastellaan varsinkin mainittujen neljän muuttujan osalta, voidaanko ennakoivista tekijöistä huolimatta parantaa työllistymistä ja hyvinvointia.

4.2.2 3X10D mittarit tutkimusaineistossa

Kaikille kohderyhmän nuorille lähetettiin kehittämishankkeen aikana asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden kautta *3X10D Lastensuojelu* (ks. liite 1) vastattavaksi ja vastauksia niihin saatiin 51 kpl. Osa nuorista jätti itse vastaamatta ja osalle nuorista sosiaalityöntekijät eivät toimittaneet tai saaneet toimitettua kyselyä. 3X10D:n osalta otos edustaa n. 11 % kaikista kohderyhmän nuorista. Tarkoitus oli, että näiden nuorten osalta *3X10D Lastensuojelun* täyttökertoja tulisi vielä tutkimusaikana lisää. Näin ei kuitenkaan käynyt, joten tutkimusaineisto on tältä osin melko suppea. Jonkinlaista tietoa hyvinvoinnista sekä osallisuuden kokemuksista voidaan kerätä, mutta esimerkiksi erottelua jälkihuoltonuorten ja sijoitettujen välille ei voida luotettavasti tämän tutkimuksen aineiston valossa tehdä.

Tämän tutkimuksen osalta 3X10D-mittareiden käyttö on kahtalaista. Ensinnäkin ne 51, joiden osalta tämän tutkimuksen materiaali on kerätty, ovat täyttäneet *3X10D Lastensuojelun*, jossa siis on elämäntilannemittariosio A ja osallisuusosio B sekä tulevaisuusosio C. Osio C on käytännössä sivuutettu tässä tutkimuksessa, sillä tulevaisuusosioon vastataan sanallisesti ja vapaamuotoisesti eikä siihen löydy vertailuaineistoa zekki.fi-palvelusta tai Ohjaamon aineistosta (katso tarkemmin luku 4.2.3). Vertailtavaa aineistoa B-osioista ei ole, joten vertailuaineistona toimii ainoastaan *3X10D elämäntilannemittari* eli A-osio.

	3X10D Elämäntilannemittari	3X10D Lastensuojelu	Zekki.fi	Ohjaamo- aineisto	Tampereen aineisto
Elämäntilannemittari, osio A	x	x	x	x	x
Osallisuusosio B		x			x
Tulevaisuusosio C	x	x			x

Taulukko 1 – 3X10D:n osiot mittareissa ja tämän tutkimuksen aineistoissa

3X10D täytettynä dialogisesti yhdessä työntekijän kanssa sisältää kolme ulottuvuutta, jotka ovat tilanne, tärkeys/merkityksellisyys ja tulevaisuus. Merkityksellisyys ei näy tämän tutkimuksen vastauksissa, sillä työntekijän kanssa käytyä dialogia ole käytettävissä tutkimusaineistona.

Elämänlaatua ja hyvinvointia voidaan mitata erilaisten mittareiden kautta. Mittaaminen ei ole kuitenkaan aina helppoa. Iso syy vaikeudelle on se, että elämänlaatu ja hyvinvointiovat ainakin osin yksilön kokemukseen perustuvia. Yksi mittari näille kokemuksille on tässä tutkimuksessa käytetty 3X10D. Alkujaan 3X10D kehittäminen lähti tarpeesta yhdistää haastavassa tilanteessa olevien nuorten, joilla oli asiakkuus moneen paikkaan, työn suunnittelua ja yhdessä tekemistä. Kokeilulainsäädäntö (Laki kuntien velvoitteiden ja ohjauksen vähentämistä ja monialaisten toimintamallien tukemista koskevasta kokeiluista 1350/2014) mahdollisti integraatiokokeilun sosiaali-, terveys-, mielenterveys-, päihde-, oppilashuolto- ja matalan kynnyksen palveluiden välillä, joita oli tuotettu kunnan, erikoissairaanhoidon ja kolmannen sektorin toimesta tai hankittu ostopalveluna (Juutinen ym. 2023, 11). Tarkoituksena oli ensin kehittää yhteinen suunnitelmapohja sosiaalihuoltoon, terveydenhuoltoon, työllisyyspalveluihin ja muihin palveluihin. Kun tämä huomattiin käytännössä liian haastavaksi, kehitettiin mittari, jolla voidaan selvittää, mikä on nuoren tilanne eri elämän osa-alueilla, mikä niiden tärkeys on nuorelle ja miten nuori näkee tulevaisuuden niiden osalta. Tästä syntyi *3X10D elämäntilannemittari*.

Juutisen mukaan alun perin Kuopion monialaisen ja asiakaslähtöisen integroidun toimintamallin käyttöön DIAKista tilatun 3X10D-kehitystyön yhteydessä mainittiin Martha Nussbaumin toimintavalmiusajattelu (Nussbaum 2013), Erik Allardt'n hyvinvoinnin ulottuvuudet (Allardt 1993) ja Abraham Maslowin tarvehierarkia (esim. Maslow 1970). Näiden teorioiden pohjalta kehitettiin 3X10D:n mittaristoa, jota esiteltiin ammattilaisten ja erilaisten kuopiolaisnuorten ryhmissä (lukio, ammattiopisto, työpajatoiminta). Esitestauksessa nuoret antoivat palautetta muun muassa kysymysten järjestykseen, kysymysten muotoiluun ja elämänalueiden nimeämisiin. Elämänalue raha-asioista ei sisällynyt DIAK:n alkuperäiseen esitykseen ja eikä varsinaisesti pohjana olleisiin hyvinvointiteorioihin, mutta sekä nuorten että ammattilaisten esityksestä se koettiin välttämättömäksi

sisällyttää mittariin. Tämä esimerkiksi siksi, että suomalaisessa järjestelmässä toisella asteella opiskeleva tai vastaavassa iässä oleva nuori joutuu itsenäisestikin huolehtimaan raha-asioistaan kuten opinto- tai asumistuista. Valmista mittaria käytettiin monialaisen ja moniammatillisen asiakastyön testauksessa 32 nuorella. Samaan aikaan aloitettiin 3X10D-tiedonkeruu noin 800 nuorella. Molempia aineistoja hyödynnettiin mittariston validointityössä, jonka yhteydessä 3X10D-menetelmä kuvattiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen TOIMIA-tietokantaan. Integraatiokokeilun päätyttyä 2017 DIAK rekisteröi 3X10D-menetelmän nimiinsä ja aloitti elämäntilannemittarin jatkokehittämisen. (Juutinen 2022.)

3X10D helpottaa ja visualisoi tekijöitä, joihin nuoren itsensä kannalta tulisi ensisijaisesti hakea muutosta. 3X10D käsittelee kymmentä hyvinvoinnin osa-aluetta, jotka ovat itsetunto, terveydentila, resilienssi, ystävyysuhteet, perhe, pärjääminen, talous, asuminen, vahvuudet ja elämään tyytyväisyys kokonaisuutena (ks. kuva 2). Näitä tarkastellaan kolmesta näkökulmasta, jotka ovat tärkeys, tyytyväisyys ja tulevaisuus. (Juutinen 2021.) Tästä on johdettu myös mittarin nimi 3X10D eli kolme kertaa kymmenen ulottuvuutta. Valitut elämänaalueet ovat kiinni toisissaan, mutta kuitenkin riittävän erillisiä toisistaan, että niitä voidaan tarkastella ominaan (Kainulainen & Juutinen 2017). Yhden elämänaalueen ongelmat voivat olla vakavia ja haitata elämää kokonaisuutena, vaikka osa elämänaalueista olisikin täysin kunnossa. 3X10D:n viimeinen osa-alue on oikeastaan kohta, jossa nuorella itsellään on mahdollisuus summata kaikki elämänaalueet yhteen ja arvioida elämäänsä kokonaisuutena. Tätä yksittäistä kysymystä voidaan myös pelkältään käyttää yksinkertaistettuna koetun hyvinvoinnin ja elämäntilanteen mittarina (Kainulainen ym. 2023).

Kuva 2 - 3X10D osa-alueet ja näkökulmat (Kainulainen 2019, 11)

3X10D luo tietoa keskeisistä elämäalueista. Lomakkeella (kts. liite 1) vastataan 11-portaistiin asteikkokysymyksiin, joissa arvo nolla tarkoittaa, että vastaaja on erittäin tyytymätön kysytyyn elämäalueeseen, ja kymmenen tarkoittaa, että vastaaja on erittäin tyytyväinen siihen. Asteikon puoliväli jakaa vastaajat elämäntilanteensa mukaan tyytymättömiin ja tyytyväisiin. TOIMIA-tietokannan, joka on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ylläpitää tietokantaa, jossa julkaistaan Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston (TOIMIA) valmistelemia suosituksia ja arviointeja suosituksiin liittyvistä mittareista. TOIMIA-tietokannan mukaan 3X10D:ssä ”suuremman arvon saaneet ovat tyytyväisempiä elämäntilanteeseensa. Tämä tulos on saatu sekä teoreettisesti että empiiristen tulosten perusteella. Itsearviot nollassa viiteen kuvaavat tyytymättömyyttä elämän ulottuvuutta kohtaan ja arviot kahdeksasta kymmeneen vahvaa tyytyväisyyttä kyseiseen elämän ulottuvuuteen. Näiden välille jäävät arvot kuusi ja seitsemän, jotka kertovat kohtuullisesta tyytyväisyydestä. Tällainen kolmeen jaoteltu ns. liikennevalomalli auttaa löytämään helposti kohdat, joihin nuori itse on merkityksellisesti tyytyväinen tai tyytymätön.” (TOIMIA-tietokanta 2023.)

Kuopion kuntakokeilun kokemusten ja kehitystyön myötä vahvistui näkemys siitä, että nuoret tarvitsevat erityisesti vertaistukea, joka on suunniteltu heidän omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan käsin. Nuorilähtöistä tukea. Useinkaan nuorilla ei ole juurikaan tietoa, mitä tukia on tarjolla ja sekä tue että tietojen löytäminen voi olla vaikeaa. Toisaalta myös tiedossa olevat tukipalvelut jäävät käyttämättä, mikäli nuori ei tunnista itsessään tai elämässään omia tarpeitaan tai haasteitaan. *3X10D elämäntilannemittarin* kehittämistyössä todettiin nuoren oman arvion omasta elämästään kertovan tuen kohdentamisen tarpeista ja nuoren vahvuuksista riittävän tarkasti, jotta ohjaaminen oikean avun pariin on mahdollista. (Glans 2021.)

Tampereen kaupungin ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteisessä projektissa vuosina 2020–2021 jatkokehitettiin 3X10D-elämäntilannemittaria kohdennetusti lastensuojelunuurille. Olemassa ollutta perusversiota hyvinvoinnin osa-alueista täydennettiin lisäkysymyksillä kokemuksista, kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Taustasy projektille oli tiedon vähyys sijaishuollossa ja jälkihuollossa olevista nuorista sekä heidän osallisuudestaan. Tampereen kaupunki oli todennut, että kokonaistietoa sijaishuollon ja jälkihuollon laadusta ja vaikuttavuudesta tai hyvästä kohtelusta ei ollut. Nuorilta itseltään ei kerätty tätä tietoa systemaattisesti ja koostetusti. Projektin avulla haluttiin edistää kaupunkistrategian tavoitteita jokaisen mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa sekä lisätä välineitä arvioida palvelun laatua ja vaikuttavuutta. Lisäksi projekti haluttiin sitoa muun muassa sijaishuollon hankinnan yhteydessä tehtävään kehittämiseen. Kehittämisen tuotoksena syntyi osio kyselyyn kokemuksista, kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. (Lastensuojelun jälkihuollossa olevien

nuorten koetun hyvinvoinnin ja palvelukokemuksen mittaaminen mobiilisti -projektin loppuraportti 2021.) Tämä jatkokehitetty työkalu (elämäntilannemittari + osallisuusosio) kantaa nimeä *3X10D Lastensuojelu*. Nimestään huolimatta se soveltuu osallisuuden mittariksi myös muissa palveluissa kuin lastensuojelussa oleville.

Kehittämistyössä ensisijaisten hyvinvointimuutosten arviointikehikkoa räätälöitiin jälkihuollon kontekstiin sopivaksi ja *3X10D Lastensuojelun* keskeiset osallisuuden ulottuvuudet muodostettiin näiden varaan. Lopullisessa osallisuusosiossa on kymmenen asteikkokysymystä (asteikko 0–10), jotka valittiin ja muotoiltiin yhteistyössä lastensuojelun ammattilaisten, asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Neljä hyvän jälkihuollon osa-aluetta, joihin kysymykset perustuvat ovat työntekijään ja resursseihin liittyvät asiat (aika ja luottamussuhde), kohtaamiseen ja työtapoihin liittyvät asiat (kuuntelu, kannustaminen, rinnallakulkijuus), tukitarpeisiin liittyvät asiat (kokonaistilanteen huomioiminen, itsenäistymistaitojen vahvistaminen) sekä palveluihin liittyvät seikat (palveluiden saaminen ja saatavuus). (Paananen ym. 2020). Lähtökohtaisesti *3X10D Lastensuojelu* on tilanteisiin, joissa asiakkaalla on monia palveluita ja eri alojen asiantuntijoita. Näissä tilanteissa ammattilaiset katsovat tilannetta oman professionsa kautta ja nuoren oma ääni ja näkemys sekä kokonaiskuva asiakkaan tarpeista jäävät helposti epäselviksi (Sttinfo.fi 2022).

3X10D on kehittyvä työkalu ja tällä hetkellä esimerkiksi osallisuusosiota pilotoidaan Pirkanmaan hyvinvointialueella lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteistyössä. Pilotoinnissa osallisuusosion lastensuojelun termit on jätetty kokonaan pois ja lähestymistapa on yleisemmin palveluihin ja osallisuuteen liittyvä eikä ainoastaan lastensuojeluun liittyvä. Pirkanmaan hyvinvointialueella on tarkoituksena ottaa *3X10D* laajemmin käyttöön esimerkiksi perhekeskuksissa.

4.2.3 Vertailussa käytetyt aineistot

3X10D elämäntilannemittarin osalta vertailuaineistona käyttämäni zekki.fi-vastaukset sekä Ohjaamon aineistodatan olen saanut pyytämällä käyttööni ja ne molemmat ovat olleet laajemman aineiston tilastolukuja, kuten keskiarvo- ja hajontatietoja.

Vertailuaineistona *3X10D*:n A-osioon (10 hyvinvoinnin osa-aluetta) toimii zekki.fi-palvelun tiedot vuoden 2022 lopulta, jolloin aineistossa oli n. 14 000 palvelua käyttäneen tiedot sekä Tampereen Ohjaamon *3X10D* pilotin asiakkailtaan keräämät *3X10D*:n vastaukset vuodelta 2020.

3X10D pohjalta on kehitetty myös nettipalvelu zekki.fi. Zekki.fi on kaikille avoin palvelu, jossa nuori voi täyttää *3X10D elämäntilannemittarin* A-osion ja hän saa vastauksiensa perusteella tietoa ja ehdotuksia palveluista, jotka saattaisivat olla hänen tilanteeseensa soveltuvia. Zekki-palvelua ja sen sovellutuksia jatkokehitetään yhä yhdessä nuorten ja kansalaisjärjestöjen kanssa (DIAK 2021). Sen

kysymykset ovat samat kuin *3X10D Lastensuojelun A-osion* kysymykset. European Innovation Council palkitsi vuonna 2021 Zekin parhaana eurooppalaisena sosiaalisena innovaationa ja vuonna 2023 Zekki voitti sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian Hyvä käytäntö -kilpailun (stinfo.fi 2023). Vastaukset ovat eriteltävissä sukupuolen, iän ja maakunnan mukaan. Vertailussa Zekin tietoihin on hyvä muistaa, että vaikka palvelu on kaikille avoin, kyselyn täyttää todennäköisesti laajasti sellaisia nuoria, jotka etsivät apua ja siten ovat tyytymättömiä johonkin tai useampaan osa-alueeseen elämässään.

Tampereen Ohjaamon tiedot on kerätty *3X10D Elämäntilannemittarin* pilotoinnissa vuonna 2020. Vastaajia ja vastauksia on 177–179 (kysymys 7 $N=177$, kysymys 8 $N=178$, muut $N=179$). Vastaajat olivat 16–29-vuotiaita, joskin valtaosa oli 18–24-vuotiaita. Ohjaamo on alle 30-vuotiaille suunnattu avoin matalan kynnyksen palvelupiste. Ohjaamo toimii monialaisesti. Ohjaamo tarjoaa nuorelle henkilökohtaista ohjausta, tietoa ja tukea. Tätä toteutetaan yhteistyöllä eri hallinnonalojen peruspalveluiden kanssa verkostomaisesti.

Vertailuaineisto Ohjaamon nuorista ei ole omani tai keräämäni, mutta kysymyslomake on sama ja kohderyhmä on suurin piirtein saman ikäistä samalta maantieteelliseltä alueelta, joten vastausten vertailu on relevanttia. On pieni mahdollisuus, että otosjoukossa on yksittäisiä henkilöitä, jotka kuuluvat molempiin ryhmiin, mutta anonymiteetin vuoksi tätä ei voi selvittää.

4.3 Tutkimusmenetelmät - Tutkimuksen metodologia

Tämä on määrällinen tutkimus, joten tässä tarkastellaan tiettyjen piirteiden yleisyyttä ja tiettyjen muuttujien suuruutta kohdeaineistossa. Tämä on kuitenkin kuvailevaan analyysiin perustuva tutkimus, joka esittää asiantilan tietyn ajan ja ryhmän osalta eikä niinkään tarjoa selityksiä sille, miksi asia näin on. Kuvailtaessa asiakaskertomuksista poimittujen taustatekijöiden vaikutusta hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemukseen *3X10D* vastauksiin etsitään yhteydessä olevia tekijöitä ensin kuvatuista taustamuuttujista.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen sijoitettujen ja jälkihuollossa olevien nuorten piirteiden osalta kyseessä on kokonaistutkimus, koska koko kohderyhmän osalta tiedot ovat saatavilla (Holopainen & Pulkkinen 2014, 29). *3X10D Lastensuojelun* tarjoamien muuttujien vaikutuksen osalta kyseessä on ikävä kyllä pienen otannan tutkimus, jossa otos on muodostunut kaikista niistä vastauksista, jotka käyttöön oli mahdollista saada.

Huostaanotettujen ja jälkihuollon piirissä olevien nuorten piirteiden kuvaamisen toteutin kuvailevana tilastoanalyysinä (descriptive statistics). Tällaisen tuotoksen tarkoituksena on tiivistää tilastoaineiston

sanoma asiayhteyden kannalta keskeisiin seikkoihin ja osoittaa totuudenmukaisesti tilastotietojen sisältämä fakta (Holopainen & Pulkkinen 2014, 46). Taulukointi ja infograafit on tehty syöttämällä ja tarkastelemalla tietoja Power BI -ohjelmalla. Power BI on datan erityisesti visualisaatioon kehitetty sovellus.

Määrällisessä tutkimuksessa muuttuja voidaan luokitella esimerkiksi kvalitatiivisiin ja kvantitatiivisiin. Kvalitatiiviset muuttujat ovat laadullisia ja ne kertovat ainoastaan se, mihin luokkaan muuttuja kuuluu, eivät muuttujien välistä järjestystä. Kvantitatiiviset muuttujat taas ovat numeroarvoisia ja niihin liittyy järjestys-, välimatka- tai suhteasteikko (Holopainen & Pulkkinen 2014). Tässä tutkimuksessa on sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia muuttujia. Esimerkiksi 3X10D-lomakkeiden vastaukset ovat kvantitatiivisia muuttujia ja huostaanottosyyt kvalitatiivisia.

Suurin osa tämän tutkimuksen kvantitatiivisista muuttujista on diskreettejä, vaikka joitakin jatkuvia muuttujia on esimerkiksi ikään ja huostaanoton kestoon liittyen. Diskreetti muuttuja voi saada vain tiettyjä arvoja esimerkiksi porrasteiselta asteikolta (Holopainen & Pulkkinen 2014, 16). Jatkuvat muuttujatkin on tässä tutkimuksessa yleensä luokiteltu vaihteluväleihin, jotta saadaan selkeät kategoriat ja tällöin niidenkin osalta on käytetty diskreettejä muuttujia. 3X10D-lomakkeiden osalta vastaukset ovat 11-portaisia asteikkomuuttujia.

Muuttuja, joka voi saada vain arvon 0 tai 1, kutsutaan indikaattorimuuttujaksi (Grönroos 2011, 22) tai dummy-muuttujaksi. Tällaisia muuttujia tässä tutkimuksessa ovat kyllä/ei-muuttujat esimerkiksi päihdeongelman, rikollisen toiminnan ja keskiarvon osalta.

Saadakseni kvantitatiivisten työkalujen käyttöön numeerisia muuttujia, luokittelin sanallisia kvalitatiivisia muuttujia numeeriseen muotoon. Esimerkiksi sijoituspaikan muodossa numero 1 tarkoittaa perhesijoitusta, numero 2 ammatillista perhekotia ja numero 3 laitossijoitusta.

Kahden muuttujan välisten osallisuuden kokemuksiin vaikuttavien tekijöiden löytämiseen käytän ristiintaulukointia ja frekvenssianalyysiä. 3X10D-lomakkeiden vähyden vuoksi monimuuttujamenetelmiä ei voi luotettavasti käyttää. Käsite, joka tarvitaan kahden muuttujan yhteisjakauman tarkastelussa, on X:n ja Y:n tilastollinen riippuvuus. Tilastollisen riippuvuuden tarkastelussa etsitään lainalaisuuksia eri muuttujien todennäköisyydestä muuttua silloin, kun yksi tai useampi toisista muuttujista muuttuu (Grönroos 2011, 144–146). Koska ”lineaarinen (=suoraviivainen) regressioanalyysi perustuu kvantitatiivisille muuttujille, dummy-muuttujia käytetään regressioanalyysissä kvalitatiivisten tai luokiteltujen muuttujien pisteyttämiseen niin, että ne voidaan ottaa mukaan analyysiin” (stat.fi 2023). Yleensä dummy-muuttuja voi saada vain arvon 1 tai 0. Esimerkkimuuttuja voisi olla vaikkapa lastensuojelun asiakkuus. Mikäli henkilöllä on

lastensuojelun asiakkuus, muuttuja saa arvon yksi ja mikäli ei ole, muuttuja saa arvon 0. Tilastollinen riippuvuus on muuttujien suhteen symmetrinen käsite eikä se siis pyri selittämään kausaliteettia. Jos esimerkiksi tarkastellaan tietyn ominaisuuden yleisyyttä, selitettävän muuttujan arvo on tilastoyksikössä 1 tai 0 riippuen siitä onko tilastoyksiköllä kyseinen ominaisuus vai. Näin ollen selvittävänä on todennäköisyys, että muuttujan arvo on 1 eikä se, mistä johtuu, että arvo on 0 tai 1. (Grönroos 2011, 233.)

Tein ristiintaulukoinnit asiakaskertomuksista poimituista taustamuuttujista ja 3X10D lomakkeiden vastauksista vastanneiden 51 henkilön osalta. Ensin luokittelin 3X10D vastaukset liikennevalomallin mukaisesti kolmeen luokkaan. Luokat ovat vastaukset 0–5, 6–7 ja 8–10. Tarkastelin yhteyksiä sekä liikennevalomallin mukaisen jaon että luokittelemattomien vastausten tilastollisten tunnuslukujen perusteella. Vertailu zekki.fi ja ohjaamoaineistoon on tehty luokittelemattomilla vastauksilla, koska näiden osalta oli vain valmiit tilastolliset tunnusluvut saatavilla.

Tilastollisen yhteyden tutkiminen ei vielä kerro syvällisemmin muuttujien välisistä suhteista (Holopainen & Pulkkinen 2014, 248). Kun tilastollinen riippuvuus on havaittu, täytyy vielä selvittää, onko muuttujien välillä syy-yhteys, sillä pelkkä osoitettu riippuvuus ei takaa sitä, että toinen tekijä vaikuttaa toiseen tai aiheuttaa sen (Emt., 259). Tutkimuskysymyksiin saadaan vastaus käyttämällä frekvenssijakaumaa ja ristiintaulukointia (Jokivuori & Hietala 2007). Todennäköisyysjakaumien, frekvenssitaulukoiden ja muiden tilastollisten avainlukujen löytämiseen ja laskemiseen olen käyttänyt sekä Power BI- että SPSS-ohjelmia.

Luodessani profiilia lastensuojeluasiakkaan tyypistä, noudattelin Kitinojan väitöstutkimuksessa käytettyä metodiikkaa. Kitinoja kuvaili koulukotilapsia yhdistetyn lapsityypin ja mahdollisten lapsityyppien avulla. Lapsityyppi konstruointiin huomioimalla muuttujat, jotka esiintyivät suurimmassa osassa yksittäisiä tapauksia. (Kitinoja 2005.) Tämä siis tarkoittaa tyyppi-arvojen etsimistä muuttujista siten, että tarkastelussa ovat olleet yksittäiset muuttujat kerrallaan.

4.4 Tietosuoja ja etiikka

Tutkimusaineisto on eettisesti arkaluonteista, sitä säätelee salassapitosäännökset ja eettiset kysymykset on huomioitava tarkasti. Aineisto edustaa koko ikäluokkaa, eikä siitä tai tutkimustoksista ole tunnistettavissa yhtäkään asiakasta. Työntekijänä olin jo kertaalleen käynyt läpi aineiston, joten tutkijana tietojen hyödyntäminen ei lisännyt asiakkaiden yksityiskohtaisten ja arkaluontoisten tietojen välittymistä uudelle henkilölle.

Työtehtävieni vuoksi kävin läpi koko kohderyhmän asiakaskertomukset liittyen Tampere Junior -kehittämishjelmaan ja SIB II Lapset -hankkeeseen. Tein aineistolle segmentoinnin tässäkin tutkimuksessa käytettyjen syrjäytymistä ennustavien muuttujien osalta ja keräsin myös taustamuuttujatiedot. Samaa aineistoa käytin kehittäessäni *3X10D Lastensuojelua* ja tässä yhteydessä myös lähetettiin kohderyhmän nuorille kyseinen *3X10D Lastensuojelu* vastattavaksi. Läpikäymäni aineisto ja sen merkityksellisyys jäi mieleeni ja myöhemmin hain Tampereen kaupungilta tutkimuslupaa saadakseni kerätyn aineiston uudelleen käyttööni tätä tutkimusta varten. Tutkimusaineisto on siis kokonaisuudessaan jo olemassa olevaa aineistoa, joka on ollut minulle tuttua jo aiemmin.

3X10D elämäntilannemittarin osalta vertailuaineistona käyttämäni zekki.fi-vastaukset sekä Ohjaamon aineistodata on ollut anonyymiä koontitietoa eikä siinä ole ollut yksittäisiä vastauksia nähtävissä.

Edellä selitetyn vuoksi tutkimuksen kohderyhmä kokonaisuudessaan ei ole asiakkuutensa aikana tiennyt, että heidän dokumenttejaan tullaan käyttämään tutkimustarkoitukseen. Samoin *3X10D* kyselyn täyttäneet nuoret eivät ole täyttöhetkellä olleet tietoisia, että heidän vastauksiaan käytetään tähän nimenomaiseen opinnäytetyötutkimukseen, mutta he ovat kuitenkin antaneet suostumuksensa tietojen käyttöön kehittämisessä ja tutkimuksessa.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, ettei tutkittavien tiedoista löydy mitään, mikä paljastaisi tutkittavien identiteetin. Siksi on varmistettava, että tutkittavien anonymiteetti säilyy. Tämän tutkimuksen aineistosta on häivytetty kaikki henkilöiden tunnistetiedot ja tutkittavat nuoret esiintyvät aineistossa vain luodun ID-koodin avulla. Vaikka *3X10D* kyselylomakkeiden tulokset ovatkin yksilökohtaisia, tutkimuksessa käytettävä data on enemmän kvantitatiivista koontitietoa kuin asiakasprosessien yksilöintiä.

4.5 Validiteetti ja reliabiliteetti

Reliabiliteetilla tarkoitetaan mittarin tai tutkimuksen luotettavuutta eli sitä, kuinka hyvin se tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Holopainen & Pulkkinen 2014, 17). Validiteetti taas kertoo siitä, onko onnistuttu mittaamaan tai tutkimaan eksaktisti sitä, mitä oli tarkoituskin. Optimitilanteessa valitut muuttujat ja mittarit mittaavat juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata (Holopainen & Pulkkinen 2014, 16).

Tämä tutkimus on asiakastietojärjestelmästä poimittujen tietojen osalta kokonaistutkimus ja se siis kattaa kaikkien kohderyhmän nuorten tiedot. Tältä osin tutkimuksen reliabiliteetti on korkealla.

Jossakin määrin sosiaalityöntekijöiden tavat kirjata (tai olla kirjaamatta) asioita asiakastietojärjestelmään vaihtelevat ja sekä sosiaalityöntekijän että tutkijan henkilökohtainen tulkinta voi vaikuttaa. Se, että joidenkin nuorten osalta on käytettävissä aineistoa useiden kymmenien sivujen verran ja toisista vain muutamien, voi vääristää tuloksia. Suurin osa muuttujista on kuitenkin todennettavissa ja niiltä osin tulokset ovat myös valideja.

Kuitenkin virheitä voi aina tapahtua. Niitä on voinut tapahtua kirjaamisvaiheessa sosiaalityöntekijälle tai minulle kategorisoinnissa, koodauksessa, analyysissä, tulkinnassa tai useammassa näistä vaiheista. Omalta osaltani olen pyrkinyt estämään virheitä noudattamalla mahdollisimman suurta huolellisuutta ja tarkastamalla tiedot ja päätelmät vielä toistamiseen. Taulukoiden, kuvien ja kahden eri ohjelman käyttämisellä olen myös pyrkinyt varmistamaan oikeellisuutta ja tutkimuksen luotettavuutta.

Pitää myös muistaa, että vaikka perusjoukosta poimittu otos olisi edustava, otoksesta lasketut tunnusluvut voivat poiketa perusjoukon tunnusluvuista (Holopainen & Pulkkinen 2014, 29). Tässä tutkimuksessa 3X10D:n tulosten osalta on mahdollista, että kyselyyn on vastannut tavalla tai toisella epätasaisesti valikoitunut pieni otos perusjoukosta ja siksi 3X10D:n ja taustatekijöiden keskinäisen yhteisesiintyvyyden osalta tuloksissa voi olla hieman otantavirhettä. On muistettava myös, ettei yhteisesiintyminen todista syy-seuraussuhdetta. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan paljon eri muuttujien esiintymistä yhdessä. Näistä voi kuitenkin vetää johtopäätöksiä siitä, että jompikumpi johtuu toisesta tai kumpi on toiseen vaikuttava tekijä.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat monelta osin saman suuntaisia kuin aiemmat tutkimukset eikä erityisen suuria yllättävyyksiä tai ainakaan ristiriitoja muiden tutkimusten tulosten kanssa ilmaantunut. Tätäkin voidaan pitää reliabiliteetin kannalta hyvänä asiana.

4.6 Muuttujien määrittelyt

Tässä avaan oleellisimmat muuttujat ja niihin liittyviä määrittelyitä. Näen avaamisen tarkoituksenmukaisena, jotta voidaan luoda tarkka ymmärrys siitä, mitä on mitattu ja tutkittu.

Ikä huostaanotettaessa. Tarkoittaa ikää sijoituksen alkaessa.

Keskiarvo. Tällä tarkoitetaan aineiston hakuhetkellä viimeisintä peruskoulun todistusta. Muuttujan rajana on 7,0 keskiarvo kaikista aineista. Tämä siitä syystä, että osasta niistä, joiden kaikkien aineiden keskiarvo oli tiedossa, ei ollut erikseen lukuaineiden keskiarvoa. Keskiarvot tosin kulkevat aika hyvin käsi kädessä ja vain kolmella nuorella (joiden osalta tieto molemmista keskiarvoista) oli tilanne, että lukuaineiden keskiarvo oli alle 7 ja kaikki aineet 7 tai yli. Toisin päin ei tilanne ollut yhdelläkään nuorella.

Suurin osa tiedoista on peräisin asiakastietojärjestelmästä, joidenkin SIB-nuorten osalta tietoa on täydennetty oppilaitoksesta tai koulusta saadulla tiedolla SIB-hankkeen toimesta.

Koulunkäynnin erityisjärjestelyt tai ongelmat. Arvo 0, jos ei erityisjärjestelyjä tai ongelmia, arvo 1, mikäli ongelmia tai erityisjärjestelyjä. Tämä yhdistelmämuuttuja kartoittaa, onko henkilöllä koulunkäynnissään joko laadittuja erityisjärjestelyjä tai vakavia ongelmia koulunkäynnissä. Erityisjärjestelyt voivat olla esimerkiksi tehostetun tuen päätös, erityisluokka, erityisopetus, pienryhmä, lyhennetty koulupäivä, henkilökohtainen avustaja tms. Skaala on siis laaja. Erityisjärjestelyissä näkyy myös aiemmat ongelmat, jos suorittaa aiemmin rästiin jääneitä luokkia ja opintoja.

Päihdehuoli. Arvo 0, jos ei mainintaa päihdehuolesta tai maininta, ettei huolta ole. Arvo 1, jos päihdehuoli on. Tieto päihdehuolesta on asiakastietojärjestelmästä etsitty mainintaa alkoholin tai huumausaineiden käyttöön liittyvästä huolesta.

F-diagnoosi tai psykiatrian kontakti. Arvo 0, jos ei mainintaa diagnoosista tai kontaktista tai maininta, ettei näitä ole. Arvo 1, jos diagnoosi tai kontakti on. F-diagnoosi tarkoittaa WHO:n kansainvälisen ICD-10 tautiluokituksen pääluokkaa F: Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (ICD-10) poissuljettuna alaluokat F10-F19. Päihdediagnoosien osalta, jos sellaisia olisi ollut, luokittelu olisi tehty muuttujaan päihdehuoli tai -kontakti. Koska diagnoositietoja ei pääsääntöisesti löydy sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmästä, merkitsevänä muuttujana on hoitokontakti, joka lienee huomattavasti yleisempi kuin diagnoosi. Myös esimerkiksi neuropsykiatriset tutkimukset näkyvät tässä, koska esimerkiksi nuorisopsykiatrian hoitokontaktiin liittyen ei sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmästä ole mahdollisuutta saada eriteltyä syytä. Myös pitkät terapiat vaikuttavat tähän muuttujaan.

Rikollinen toiminta. Arvo 0, jos ei mainintaa rikollisesta toiminnasta tai maininta, ettei tällaista ole. Arvo 1, jos on rikollista toimintaa Lievät rikokset (kuten näpistyksen) näkyvät tässä muuttujassa myös, jos asia mennyt poliisille, vaikkei tuomiota olisikaan. Huumeiden käyttäminen indikoi tätä vain niissä tapauksissa, joissa poliisi käsittelee asiaa esimerkiksi päihderikoksena. Toisaalta myös sellainen laitton toiminta, joka on soviteltu tai jota ei ole viety poliisiin käsittelyyn, mutta on maininta asiakaskertomukselle, näkyy tässä muuttujassa rikollisena toimintana.

Sijoituspaike muoto. Tässä on eriteltyä, onko ollut sijoitettuna laitokseen (arvo 3), perhekotiin (arvo 2) tai perheeseen tai omien vanhempien luokse (arvo 1).

Aiemmat sijoitukset. Lukumäärä. Muuttujassa ei huomioida huostaanottoa suoraan edeltävää kiireellistä sijoitusta. Laskuissa ovat mukana aiemmat sijoitusjaksot (kiireellinen sijoitus, avohuollon sijoitus tai purettu huostaanotto), jonka jälkeen asunut kotona päivänkin.

Sijoituksen mitta. Sijoituksen kesto vuorokausina. Laskettu yhtäjaksoisen sijoituksen alkupäivämäärästä riippumatta siitä, onko sijaishuoltopaikka vaihtunut välillä. Yhtäjaksoisen sijoituksen aikana on mahdollista, että sijoituspäätös on vaihtunut esimerkiksi kiireellisestä sijoituksesta avohuollon sijoitukseksi tai huostaanotoksi.

Monesko huostaanotto. Arvo lukumääränä. Tässä muuttujassa ei huomioida kiireellisiä sijoituksia. Tarkoittaa sijoituksia, joiden välissä ollut kotona tai huostaanotto purettuna.

Sijoituspaikan muutoksia. Arvo lukumääränä. Muutokset sijaishuoltopaikasta toiseen yhtäjaksoisen sijoituksen aikana. Muutosta päivystävästä laitoksesta tai perheestä ensimmäiseen pitkäaikaiseen sijoituspaikkaan ei lasketa muutokseksi. Erityisen huolenpidon jaksolle (EHO-jakso) tehdään sijaishuoltopaikan muutospäätökset, mikäli se toteutetaan jossakin muualla kuin huostaanottopaikassa. Näitä ei ole laskettu lukuun mukaan. Koska odotuspaikat (päivystävät) eivät näy, todelliset muutokset asuinpaikoissa voivat olla lukuisampia kuin tässä näkyvä luku.

5. Tulokset

5.1 Sijoitettujen ja sijoitustaustaisten nuorten piirteet

Kaikki aineiston nuoret ovat olleet sijoitettuna. Heistä valtaosalla sijoitus perustuu huostaanottopäätökseen, joskin mukana on myös joitakin avohuollon sijoituksena sijoitettuja jälkihuoltonuoria tai kiireellisesti sijoitettuja, joiden huostaanottopäätöksen käsittely oli tietoja kerätessä vielä hallinto-oikeuden käsittelyprosessissa. Osa seuraavaksi esitetyistä piirteistä on sijoitusta edeltäviä tietoja (esimerkiksi aiemmat sijoitukset) ja siten yhteisiä koko aineistolle ja osa nykyhetkeen (eli aineiston läpikäyntihetkeen) sijoittuvia tietoja (esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutoksien lukumäärä).

5.1.1 Asiakastietojärjestelmän tiedot (n=455)

Nämä tiedot ovat pääasiallisesti asiakastietojärjestelmä Efficasta. Tiedot ovat osittain ns. automaattiajolla kerättyjä järjestelmän antamia tilastotietoja, mutta suuremmaksi osaksi olen kerännyt tiedot käymällä läpi asiakkaan asiakirjamerkintöjä ja muun muassa asiakassuunnitelmia ja tiedot on kerätty manuaalisesti. Riippuen lapsen asioista vastaavasta sosiaalityöntekijästä kirjaustavat ovat hyvin vaihtelevia ja joidenkin nuorten osalta järjestelmästä löytyi paremmin ja yksityiskohtaisemmin tietoja kuin toisten.

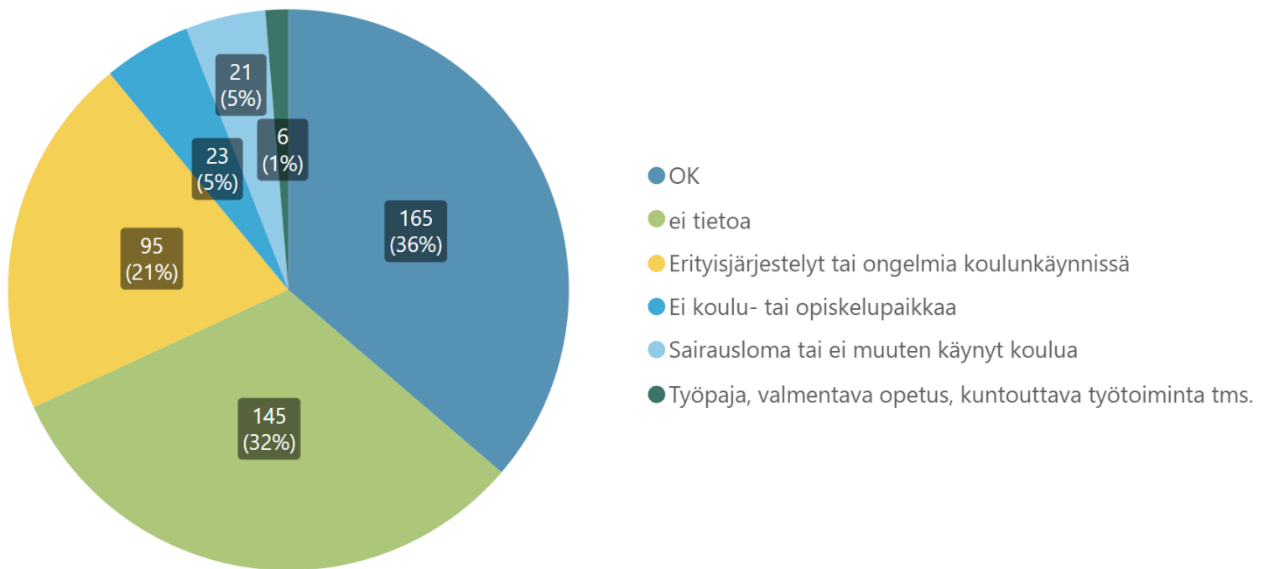
Pääasiallisesti vain yksiselitteisesti ilmoitetut tiedot on ilmoitettu ja muuten arvo on ”ei tietoa”. Poikkeuksena koulutodistus, jonka osalta on muutamia epävarmoja arvoja. Tämä lähinnä siksi, että sosiaalihuollon järjestelmään kirjataan pääsääntöisesti sosiaalihuoltoon liittyviä asioita ja joidenkin ei-suoraan lastensuojeluun liittyvien muuttujien osalta asiakastietojärjestelmästä on ollut vaikea löytää tietoa. Koulujen sosiaalityöntekijät (koulukuraattorit) eivät kirjaa samaan järjestelmään kuin lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Edellä mainitun mukaisesti esimerkiksi todistustietojen osalta 320 nuoren (70 %) asiakaskertomukselta ei löytynyt selkeää tietoa asiasta.

Seuraavaksi käyn tiedoittain läpi pääasialliset tulokset kustakin muuttujasta. Eriteltävät tekijät ovat sukupuoli, koulunkäynti, f-diagnoosi tai psykiatrian hoitokontakti, rikollinen toiminta, päihdehuoli tai -kontakti, sijoituksen kesto, ikä sijoituksen alkaessa sekä huostaanoton tiedot.

Sukupuolijakauma jakautuu aineistossa aika tasan. Hieman yli puolet (n. 54 %) kohderyhmästä on rekisteröidyltä sukupuoleltaan miespuolisia ja loput naispuolisia. Muita sukupuolivaihtoehtoja tai sukupuoli-identiteettiin liittyviä muuttujia ei käytetty. Myöskään tietoa mahdollisista edeltävistä sukupuolen muutoksista ei ole kerätty.

Jälkihuoltonuorten pitäisi ikänsä perusteella olla suorittanut peruskoulun ja mahdollisesti myös toisen asteen koulutuksen. Yli puolen jälkihuoltonuorista osalta asiakastietojärjestelmästä ei kuitenkaan löytynyt tietoa ylimmästä suoritetusta koulutuksesta. Kovin tarkkaa kuvaa ei tästä siis voida tehdä. Kuitenkin vähintään noin joka kolmas koko kohderyhmästä oli tietojen haun hetkellä suorittanut vain korkeintaan perusopetuksen.

Koulunkäynnistä voidaan muodostaa kuva myös toisella tavalla. Tämä toinen tapa on tarkastella, onko nuorella haasteita tai erityisjärjestelyjä koulunkäynnissä/opiskelussa tai onko siinä muita vahvasti valmistumista hankaloittavia tekijöitä. Kaavion 1 mukaisesti 139 nuorella oli erityisjärjestelyjä tai ongelmia koulunkäynnissä, ei ollut lainkaan koulu- tai opiskelupaikkaa tai muuten koulunkäynti oli katkolla. Tämä on lähes joka kolmas kohderyhmän nuorista, vaikka lähes 150 nuoren osalta tietoa ei ollut lainkaan. Muuttuja korreloi huostaanottoiän kanssa, mutta todennäköisemmin vaikuttavana tekijänä on mielenterveyteen liittyvä oireilu. Tilastokeskuksen mukaan (Tilastokeskus 2020) syksyllä 2020 peruskoulun oppilaista joka viides sai tehostettua tai erityistä tukea. Tähän verrattuna lastensuojeluasiakkaiden koulutilanne on merkittävästi huonompi kuin muulla väestöllä.

Kaavio 1 - Koulunkäynnin pulmakohtien esiintyvyys

Vain sijoitettuna olevilta oli mahdollista hakea tietoa viimeisimmästä koulutodistuksesta ja heidänkin osaltaan vain 152 nuoren tiedoista (69 %) löytyi maininta viimeisimmän koulutodistuksen keskiarvosta.

Yli puolella nuorista oli joko huostaanotettaessa tai tietojen haun hetkellä f-diagnoosi (mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriö) tai psykiatrian hoitokontakti. Huostaanotettaessa kolmasosalla kohderyhmästä oli kontakti ja tietojen haun hetkellä puolella. Tietojen hakuhetkellä 158 nuoren osalta eli noin kolmasosalta ei löytynyt tietoa sen hetken tilanteesta asiasta, joten oletus on, että prosenttiosuus olisi todellisuudessa suurempikin. Niistä 69 nuoresta, joilla ei ollut tietojen haun hetkellä hoitokontaktia, oli sellainen ollut huostaanottohetkellä joka viidennellä. Toisin sanoen huostaanoton aikana muutosta tilanteesta on tapahtunut jonkin verran molempiin suuntiin (huostaanotettaessa ei diagnoosia tai hoitokontaktia, mutta tietojen haun hetkellä kyllä tai toisin päin). Osan saattaa selittää tutkimuskontakti, jossa ei ole päädytty kuitenkaan diagnoosiin. Tulokset noudattelevat melko hyvin aiempaa tutkimustietoa. Esimerkiksi Lehto-Salon tutkimuksen mukaan yhdeksällä kymmenestä koulukotinuoresta on jonkinlainen mielenterveyden häiriö (Lehto-Salo 2011, 52).

Huostaanotettaessa 224 nuoren osalta ei ollut tietoa rikollisesta toiminnasta suuntaan eikä toiseen, 192 nuoren kohdalla oli todettu, että rikollista toimintaa ei ollut ja 39 osalta löytyi maininta, että rikollista toimintaa oli ollut. Tietojen haun hetkellä 243 nuorella ei ollut ollut rikollista toimintaa puolen vuoden sisällä (53 %), 166 osalta ei löytynyt tietoa tai mainintaa asiasta (36%) ja 46 nuorella

(10%) oli ollut puolen vuoden sisällä rikollista toimintaa. Niistä, joilla huostaanotettaessa oli rikollista toimintaa, 41 % ei enää tietojen haun hetkellä sitä ollut. Niistä, joilla tietojen hakuhetkellä oli rikollista toimintaa ollut puolen vuoden sisällä, 30 % ei sitä huostaanotettaessa ollut ja 41 % oli ollut vastaavaa toimintaa myös huostaanotettaessa. Tavallaan hieman yllättäen tässä tutkimuksessa ei löytynyt tilastollisesti yhteyttä rikollisen toiminnan huostaanotettaessa ja tietojen hakuhetken rikollisen toiminnan välillä.

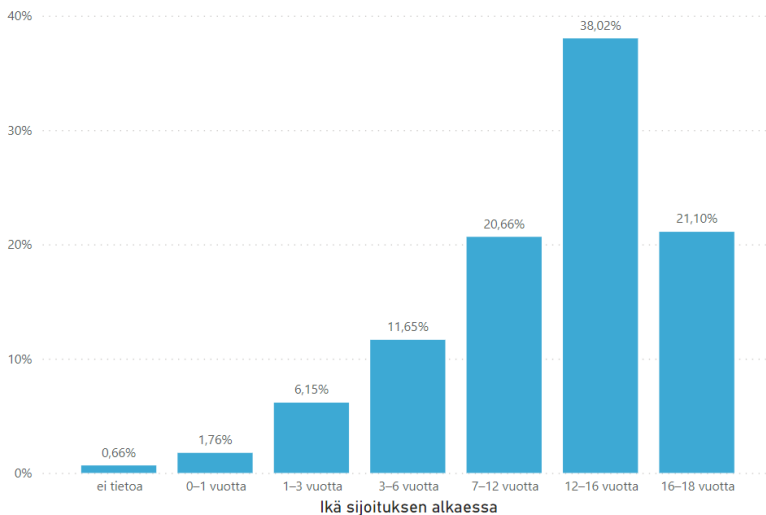
Sijoituksen alkaessa 85 nuorella oli päihdehuoli tai päihdehoitokontakti. Tämä on 19 % kohderyhmästä. 100 nuorella oli päihdehuoli tai päihdehoitokontakti tietojen haun hetkellä. Tämä on 22 %. Huomionarvoista on se, että niistä nuorista, joilla ei ole nyt päihdehuolta tai -kontaktia, neljällätoista oli se huostaanotettaessa. Voidaan siis ajatella, että näissä tapauksissa huostaanotolla on pystytty vaikuttamaan positiivisesti lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavaan käytökseen tai toimintaan.

Näyttäisi siltä, että sijoitusten kestot ovat kasvussa. Jälkihuollossa olleista nuorista (eli niiden, joiden sijoitus on tietojen haun hetkellä jo päättynyt), 38 %:lla sijoituksen kesto oli yli 5 vuotta. Sama muuttuja sijoituksessa yhä olevilla oli 40 %. Yli kymmenen vuoden sijoituksia sijoitettuina olevista oli 26 % ja sijoituksen päättäneillä 19 %.

Sijoituksen kesto	Sijoitus päättynyt	Sijoitus jatkuu
alle puoli vuotta	9 %	11 %
0,5–1 vuosi	7 %	10 %
1–2 vuotta	17 %	16 %
2–5 vuotta	29 %	23 %
5–10 vuotta	18 %	14 %
10–15 vuotta	11 %	19 %
yli 15 vuotta	8 %	7 %

Taulukko 2 - Sijoituksen kesto

Valtaosa sijoituksista on alkanut lapsen ollessa yli 7-vuotias. Vain joka viides kohderyhmästä on sijoitettu alle 7-vuotiaana. Alla olevasta kaaviosta (kaavio 2) näkyy, minkä ikäisinä nuoret on sijoitettu.

Kaavio 2 - Lapsen ikä sijoituksen alkaessa

Osalla aineiston henkilöistä huostaanottopäätöksellä on kaksi syytä, osalla vain yksi. Tästä syystä prosenttien merkitseminen tähän yhteyteen ei ole tarkoituksenmukaista (koska syytekstejä yhteensä 740 kappaletta). Syykategoriat ovat asiakastietojärjestelmästä löytyviä valmiita vaihtoehtotekstejä ja kategorisointi on aina päätöksen tekevän sosiaalityöntekijän arvioon ja tulkintaan perustuvaa. Monesti päätöksissä *riittämätön vanhemmuus* on yleinen ns. kaatoluokka. Päätöksen perusteluista löytyy yleensä tarkemmat tapauskohtaiset syyt, mutta tämän tutkimuksen kvantitatiivisen otteen vuoksi näitä ei tarkemmin aineistosta eritelty. Riittämätömän vanhemmuuden lisäksi eniten esiintyvät syyt olivat lapsen mielenterveysongelmat, vanhempien alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet sekä lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus.

Kun luokitellaan käytetyt huostaanottosyyt laajempien yläotsikoiden alle oheisen taulukon (taulukko 3) mukaisesti, saadaan kymmenen yläkategoriaa. Näistä yhdistellyistä syistä yleisimmät ovat perheristiriidat ja vanhemmuus (190 kpl), vanhemman päihteiden käyttäminen tai mielenterveysongelma (114 kpl), lapsen mielenterveysongelma sisältäen itsetuhoisuuden (101 kpl), koulunkäynti ja sosiaalinen sopeutumattomuus (96 kpl) sekä lapsen päihteiden käyttö (57 kpl). Hieman useammin syynä on mainittu aikuislähtöinen syy (373 kappaletta) kuin lapsilähtöinen syy (329 kappaletta).

Asiakastietojärjestelmästä löytyvä syy	Luokiteltu syy
Lapsen koulunkäyntivaikeudet Lapsen sosiaalinen sopeutumattomuus	Koulunkäynti ja sosiaalinen sopeutumattomuus
Lapsen pahoinpitely (fyysinen) Lapsen pahoinpitely (psykkinen) Seksuaalinen hyväksikäyttö	Lapsen kaltoinkohtelu
Lapsen itsetuhoisuuden käyttäytyminen Lapsen mielenterveysongelmat	Lapsen mielenterveys (sis. itsetuhoisuus)

Lapsen alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet Lapsen huumeiden käyttö	Lapsen päihdekäyttö
Lapsen rikollinen toiminta Muut lapsesta johtuvat syyt Muut vanhemmista johtuvat syyt	Muu syy
Lapsen hoidon laiminlyönti Perheristiriidat Riittämätön vanhemmuus	Perheristiriidat ja vanhemmuus
Siirtopäätös	Siirtopäätös
Vanhempien alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet Vanhempien huumeiden käyttö Vanhempien mielenterveysongelmat	Vanhemman päihdekäyttö tai mielenterveysongelma
Vanhempien kuolema Vanhempien sairaus (fyysinen)	Vanhemman sairastuminen tai kuolema
Perheväkivalta (aikuisten välinen) Perheväkivalta (vanhempien välinen) Vanhempien rikollinen elämäntapa	Vanhemman toiminta

Taulukko 3 - Huostaanoton syiden luokittelu

Aineiston nuorista valtaosa (89 %) on ensimmäistä kertaa huostassa tai ollut vain kerran huostaanotettuna, 16 (4 %) on toista kertaa ja 3 (1 %) kolmatta kertaa. Aineistossa on myös 30 nuorta, jotka eivät olleet missään vaiheessa ainakaan varsinaisesti huostassa. Tähän viimeisimpään ryhmään kuuluvat ne, jotka olivat kiireellisenä sijoituksena tai sen jatkopäätöksellä, avohuollon sijoituksena tai oikeuden väliaikaismääräyksellä sijoitettuna sekä yksi, joka ei ollut missään vaiheessa sijoitettuna, mutta jolle on kuitenkin myönnetty sosiaalityöntekijän harkinnalla lastensuojelun jälkihuolto.

229 nuoren osalta oli löydettävissä tieto, oliko taustalla aiempia sijoituksia ennen nyt alkaneen sijoituksen kestoa. Sijoitukseen katkotta johtanutta kiireellistä sijoitusta tai avohuollon sijoitusta, joka muuttui huostaanotoksi, ei lasketa näihin vaan ne luetaan nykyiseen sijoitukseen. Puolella aineiston nuorista oli aiemmin taustalla joko kiireellinen sijoitus tai avohuollon sijoitus tai molempia.

Suurin osa nuorista (51 %) oli sijoitettuna laitokseen tai taustalla oli ollut aiemmin laitossijoitus. Nuorista 5 % oli sijoitettuna läheisverkostoonsa, 27 % oli sijoitettuna muussa perheessä ja 4 % ammatillisessa perhekodissa.

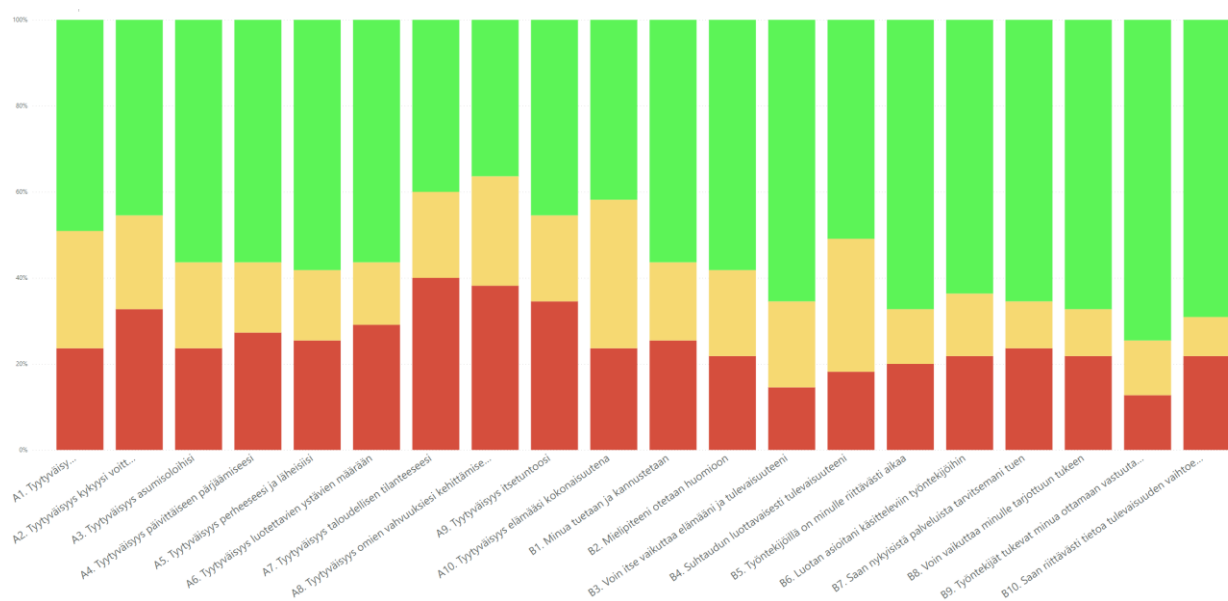
Niiden 236 nuoren osalta, joiden sijoitus oli päättynyt, valtaosalla sijoitus päättyi vasta täysi-ikäistymiseen. Vain alle viidesosalla sijoitus päättyi ennen kuin nuori oli täyttänyt 17 vuotta.

Sijoituksessa tietojen haun hetkellä huostassa olleista oli helpompi löytää tietoa sijaishuoltopaikan muutoksista, joten tämän muuttujan osalta tietoa on vain huostaanotettuina olleista. 57 nuorella oli ollut yksi sijaishuoltopaikan muutos, 17 nuorella kaksi sijaishuoltopaikan muutosta, kolmella kolme sijaishuoltopaikan muutosta ja kahdella neljä sijaishuoltopaikan muutosta taustalla. Sijaishuoltopaikan muutoksiksi ei lasketa kiireellisen sijoituksen tai avohuollon sijoituksen muuttumista sijoituksen alussa eikä EHO-jaksoja [Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä,

moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa (LastensuojeluL 71.§)] huostaanoton keskellä. Sijaishuoltopaikan muutosten todellisen määrän osalta tietojen koonti on vaikeaa, sillä on todettu, että kaikkia lyhytaikaisia asuinpaikan vaihdoksia ei dokumenteista löydy. Joissakin tilanteissa myös rinnakkaiset asuinpaikat ovat lastensuojelussa tavallisia. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 119.) Kaikista muutoksista ei tehdä päätöksiä tai päällekkäisyyksistä voi olla vaikea tietää, missä lapsi tai nuori on oikeasti ollut. Lapsi on voinut siirtyä esimerkiksi kodin ja sijaishuoltopaikan välillä tai olla EHO-jaksolla toisessa laitoksessa tai psykiatrisella osastolla siten, että asuinpaikkoja on kertynyt joillekin lapsille useita (Emt.).

5.1.2 3X10D tiedot (n=51)

3X10D Lastensuojelu -lomakkeen täytti 51 nuorta. Tämä on 11 % koko kohderyhmästä. Heistä 17 oli jälkihuollon piirissä ja 34 huostassa. Alla olevasta kuviosta (Kaavio 3) näkyy vastausten jakautuminen kysymyksittäin uudelleenluokittelun jälkeen. Kuvion värit vihreä, keltainen ja punainen on tehty liikennevalomallin (TOIMIA-tietokanta) mukaisesti. Tavallisesti keskiarvot ovat 7–8 välillä, paitsi itsetuntoon ja taloudelliseen tilanteeseen ollaan yleensä tyytymättömpämpiä ja perhesuhteisiin tyytyväisempiä (Kainulainen 2019, 25).

Kaavio 3 - 3X10D vastausten jakautuminen luokiteltuna liikennevalomallin mukaisesti

Aineistoa voi tarkastella monella tavalla. Jossakin määrin tilastolliset tunnusluvut, kuten keskiarvo, moodi (tilastossa useimmin esiintyvä arvo), mediaani (tulosjoukon keskimmäinen arvo) ja keskihajonta (keskimääräinen poikkeama) kertovat nopealla silmäyksellä jo jotain tuloksista. Tämän tutkimuksen aineistossa Mediaani on jokaisessa kysymyksessä 7–9, joten sen perusteella ei voi hirveästi tulkintoja tehdä. Sen sijaan moodissa vaihtelua on enemmän ja kysymys A8 - Tyytyväisyys

omien vahvuuksiesi kehittämiseen erottuu muita kysymyksiä heikompana. Puhtaasti keskiarvoja tarkasteltaessa suurimmat epäkohdat löytyvät terveydentilasta, vaikeuksien voittamisesta, taloudellisesta tilanteesta sekä itsetunnosta. Taulukko 5 kertoo kaikkien kysymysten tilastolliset tunnusluvut.

Kysymys	Keskiarvo	Moodi	Mediaani	Keskihajonta
A1	6,93	8	7	2,35
A2	6,64	8	7	2,44
A3	7,22	10	8	2,68
A4	7,11	8	8	2,26
A5	7,38	10	8	2,53
A6	7,11	10	8	2,85
A7	6,29	8	7	2,37
A8	6,33	5	7	2,64
A9	6,51	8	7	2,48
A10	7	7	7	1,96
B1	7,25	8	8	2,35
B2	7,22	8	8	2,42
B3	7,64	10	8	2,64
B4	7,18	7	8	2,41
B5	7,58	10	8	2,53
B6	7,58	10	8	2,51
B7	7,69	8	8	2,22
B8	7,51	8	8	2,47
B9	7,98	10	9	2,36
B10	7,33	8	8	2,72

Taulukko 4 - 3X10D vastausten tilastolliset tunnusluvut

Tyytyväisyys terveydentilaan (Kysymys A1) noudattelee oletettua jakaumaa. *3X10D elämäntilannemittarin* validoinnin aikana keskiarvo kysymykseen oli 7,39 (Kainulainen 2019, 25). Vuonna 2022 Diakonia-ammattikorkeakoulu tilasi ja Norstat oy toteutti kyselyn 1011 nuorelle, joiden ikä oli 16–29 vuotta. Tämä edustaa yleisesti ikäluokkaa. Kyseisessä kyselyssä keskiarvo oli 7,83 (Kainulainen ym. 2023). Molempiin edellä mainittuihin verrattuna tässä tutkimuksessa kysymyksen keskiarvo 6,93 on heikompi. Tämän tutkimuksen aineistossa eroja jälkihuoltoonurten ja sijoitettuna olevien välillä oli merkittävästi. Jälkihuoltoonurten keskiarvo oli 6,35 ja sijoitettuna olevien 7,21.

Tyytyväisyys kykyyn voittaa elämässä eteen tulevia vaikeuksia (Kysymys A2) on aineiston nuorilla jonkin verran matalampi kuin yleinen keskiarvo. Vaihtelu on suurta ja moodin ollessa 8 mediaani on 7. Yli puolet nuorista antoi arvosanan väliltä 7–9, mutta toisaalta nollassa alkaen jokainen vaihtoehto oli vastausten joukossa.

Tyytyväisyys asumisoloihin (kysymys A3) on kohtuullista sekä jälkihuoltoonurilla että sijoitetuilla. Hieman yllättävästi myös huostassa olevien tyytyväisyys asumisoloihin oli keskimäärin kohtuullisella tasolla. Huostassa olevista lähes 60 % antoi arvosanan vahvan tyytyväisyyden alueelle.

Tyytyväisyydessä päivittäiseen pärjämiseen (kysymys A4) ei juuri ole eroa muiden aineistojen vastauksiin.

Tyytyväisyys perheeseen ja läheisiin (kysymys A5) on niitä kysymyksiä, jonka yleisesti ottaen tulisi olla lomakkeen korkeimpia pistemääriä. Kuitenkin jälkihuoltonuorilla keskiarvo pysyy seitsemässä. Suurin osa arvioi kyllä tämän osa-alueen vahvan tyytyväisyyden puolelle, mutta toisaalta 12 % antoi arvosanan kolme tai vähemmän. Tyytyväisyys luotettavien ystävien määrään (kysymys A6) ei juurikaan eroa jälkihuoltonuorten ja huostassa olevien välillä. Moodi on 10, mutta vaihtelu on suurta.

Tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseen (kysymys A7) on jälkihuoltonuorilla keskimäärin 5,53 ja sijoitettuna olevilla 6,53. Vaikka jälkihuoltonuorilla pitäisi olla nimenomaan taloudelliseen tilanteeseen sellaista tukea, jota muulla vastaavalla ikäluokalla ei ole, tässä asiassa monella on haasteita. Toisaalta taloudelliset asiat ovat niitä, joissa tapahtuu suuri muutos itsenäistyttäessä ja vastuu jää nuorelle itselleen ihan eri tavalla kuin sijoituksen aikana. Myös tyytyväisyydessä omien vahvuuksien kehittämiseen (kysymys A8) jälkihuoltonuorten keskiarvo on yli yhden kokonaisen asteikkoluvun verran huonompi kuin sijoitetuilla (5,41–6,74). Tämä saattaa tosin monella tavalla liittyä taloudelliseen tilanteeseen.

Tyytyväisyys itsetuntoon (kysymys A9) on jälkihuoltonuorilla heikompaa kuin ikäluokissa keskimäärin. Työillä itsetuntoon liittyvä tyytyväisyys on heikompaa kuin pojilla. Huomionarvoista on se, että tässäkin sijoitettuna olevilla arvosana on selkeästi parempi kuin jälkihuoltonuorilla. Huostaanotettujen keskiarvo on jopa enemmän kuin zekki.fi-palvelun tai ohjaamon aineistojen keskiarvot tai 3X10D:n ns. normaalia ikäluokkaa kuvaavan validointiaineiston keskiarvot. Tästä syystä tulisi pohtia, mikä aiheuttaa arvosanan tippumisen siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja miten tätä tiputusta voitaisiin pienentää.

Tyytyväisyys elämään kokonaisuutena (kysymys A10) on huostaanotetuilla (7,15) lähempänä ns. tavanomaista tai yleistä tasoa. Jälkihuoltonuorilla taas tulos on huolestuttavampi (6,41). Norstatin toteuttaman kyselyn keskiarvo oli 8,01.

Kokemus tuesta ja kannustuksesta (kysymys B1) on keskimäärin kohtuullinen. Jälkihuoltonuoret kokevat saavansa hieman enemmän tukea ja kannustusta kuin huostassa olevat. Jälkihuoltonuoret myös kokevat enemmän, että heidän mielipiteensä huomioidaan (kysymys B2) kuin huostassa olevat. Vielä suurempi ero on kokemuksessa, voiko itse vaikuttaa elämäänsä ja tulevaisuuteensa (kysymys B3). Jälkihuoltonuorten keskiarvo on 8,41 ja huostassa olevien 7,18. Edellä mainituista tuen, kannustuksen ja vaikuttamisen kokemuksista huolimatta jälkihuoltonuorten suhtautuminen luottavaisesti tulevaisuuteen (kysymys B4) on hieman pienempää kuin huostaanotettujen.

Molemmat vastaajaryhmät ovat melko samaa mieltä kokemuksesta, että työntekijöillä on riittävästi aikaa heille (kysymys B5). Joskin luottamuksessa työntekijöihin (kysymys B6) on isompaa vaihtelua ja jälkihuoltonuorten keskiarvo (8,18) on merkittävästi isompi kuin huostassa olevien (7,21). Luottamuksen osalta ollaan kuitenkin yhä kohtuullisella tasolla, mutta erot ryhmien välillä on hyvä huomioida. Jälkihuoltonuoret kokevat useammin saavansa nykyisistä palveluista tarvitsemansa tuen (kysymys B7) ja voivansa vaikuttaa tarjottuun tukeen (kysymys B8) kuin huostaanotetut. Molempien kysymysten kohdalla jälkihuoltonuorten taso on vahvan tyytyväisyyden puolella ja huostaanotetuilla kohtuullisen tyytyväisyyden puolella.

Kysymyksen B9 (kokeeko, että työntekijät tukevat ottamaan vastuuta omista asioista) osalta vastaajaryhmien välillä ei ole todettavissa tilastollista eroa keskiarvossa.

Kysymyksessä, kokeeko saavansa riittävästi tietoa tulevaisuuden vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista (kysymys B10), erot vastaajaryhmien välillä olivat pieniä ja taso kohtuullinen.

5.1.3 Muuttujien yhteisesiintyvyys

Tutkin neljän syrjäytymistä ennustavan taustamuuttujan (f-diagnoosi/hoitokontakti, päihdeongelma, rikollinen käytös, keskiarvo) sekä sijoitustiä ja aiempien sijoitusten liittymisiä toisiinsa. Koulutodistuksen keskiarvojen osalta jouduin luopumaan analyysistä, koska tietoja oli liian vähän saatavilla. Muiden muuttujien osalta suoritin ristiintaulukoinnin selvittääkseni diskreettien muuttujien mahdollista vaikutusta toisiin.

Muuttujista on koostettu yhteenvedon tekevä taulukko, johon on yhdistetty muuttujien väliset ristiintaulukoinnit (Taulukko 5). Taulukon avulla voi tarkastella eri muuttujien osalta niiden ilmenemisen yleisyyttä yhdessä muiden muuttujien kanssa. Taulukon alla on tarkasteltu tarkemmin näitä muuttujia ja niiden suhdetta toisiinsa. Yhteenvetotaulukossa ei ole näkyvillä 0-sarakkeita eli ”ei tietoa”-arvoja, mutta ne on huomioitu prosentteissa. Prosenttiosuudet taulukossa ovat vasemman laidan muuttujien mukaan, paitsi poikkeuksena keltaisella pohjalla olevat prosentit, jotka kertovat yleisyydestä koko aineistossa. Esimerkiksi ensimmäisellä riviltä voidaan todeta, että 22 % aineistosta on päihdehuoli ja D-sarakkeen mukaisesti 30 % heistä, joilla päihdehuoli, on myös rikollista toimintaa.

	Päihdehuoli	Ei päihdehuolta	Rikollista toimintaa	Ei rikollista toimintaa	Mielenterveys- huoli	Ei mielenterveys- huolta	Sijoitusikä yli 12 v.	Sijoitusikä alle 12 v.	aiempia sijoituksia	ei aiempia sijoituksia
Päihdehuoli	100	0	30	42	74	8	85	14	23	76
	21,98 %		30,00 %	42,00 %	74,00 %	8,00 %	85,00 %	14,00 %	23,00 %	76,00 %
Ei päihdehuolta		198	9	188	116	61	98	100	62	136
		43,52 %	4,55 %	94,95 %	58,59 %	30,81 %	49,49 %	50,51 %	31,31 %	68,69 %
Rikollista toimintaa			46	0	33	5	36	10	13	33
			10,11 %		71,74 %	10,87 %	78,26 %	21,74 %	28,26 %	71,74 %
Ei rikollista toimintaa				243	148	64	136	106	71	172
				53,41 %	60,91 %	26,34 %	55,97 %	43,62 %	29,22 %	70,78 %
Mielenterveys- huoli					227	0	154	73	59	168
					49,89 %		67,84 %	32,16 %	25,99 %	74,01 %
Ei mielenterveys- huolta						69	33	36	24	45
						15,16 %	47,83 %	52,17 %	34,78 %	65,22 %
Sijoitusikä yli 12 v.							269	0	77	192
							59,12 %		28,62 %	71,38 %
Sijoitusikä alle 12 v.								183	42	140
								40,22 %	22,95 %	76,50 %
aiempia sijoituksia									119	0
									26,15 %	
ei aiempia sijoituksia										335
										73,63 %

Taulukko 5 - Muuttujien yhteenvetotaulukko

Suurimmat ryhmät koko aineistossa eri yksittäisten muuttujien osalta ovat ei päihdehuolta (44 %), ei rikollista toimintaa (53 %), mielenterveys-
huoli/kontakti/diagnoosi (50 %), sijoitettu yli 12-vuotiaana (59 %), ensimmäinen sijoitus (mukaan lukien avohuollon ja kiireelliset sijoitukset) (74 %)

Rikollisuudesta: Niistä 46 nuoresta, joilla oli rikollista toimintaa puolen vuoden sisällä, hieman yli puolella oli myös molemmat aktiiviset muuttajat päihde- että mielenterveysongelma tai -kontakti. Niillä, joilla ei ollut rikollista toimintaa, 14 prosentilla oli sekä päihde- että mielenterveysindikaattori ja ilman kumpaakaan indikaattoria oli 24 prosenttia. Koko aineistoa tarkastellen siten, että mukana ovat myös ne, joilla rikollisuudesta ei ole tietoa tai merkintää, 13 %:lla ei ole kumpaakaan indikaattoria ja 16 % on molemmat. Päihdeindikaattori oli aktiivisena näistä nuorista 72 %:lla, kun koko aineistosta vastaava prosentti on 50 %. Valtaosa nuorista, joilla on rikollista toimintaa, on tai on ollut sijoitettuna laitokseen. 78 % on sijoitettu yli 12-vuotiaana (koko aineisto 59 %). Heistä 17 %:lla ainakin toisena huostaanoton syynä on ollut rikollinen toiminta. Mikäli nuorella ei ole päihdeongelmaa, lähes varmasti hänellä ei ole myöskään rikollista käytöstä.

Päihdehuolesta: Ne 100 nuorta, joilla on päihdehuoli tai -ongelma suurimmalla osalla (74 %) on myös mielenterveyskontakti. Päihdehuolettomilla prosenttiosuus on 59 % ja koko aineistossa 50 %. Näistä viimeisin selittynee 0-kenttien korreloinneilla, eli niistä nuorista, joista ei ollut jotakin tietoa, usein ei löytynyt jotakin muuta tai muitakaan tietoa. 86 % nuorista, joissa päihdehuolta koskeva indikaattori on aktiivinen, on sijoitettu yli 12-vuotiaana. Kuitenkin vain 49 %:lla näistä yli 12-vuotiaana sijoitetuista huostaanoton syynä oli ollut lapsen huumeidenkäyttö tai lapsen

alkoholinkäyttö/sekakäyttö/lääkkeet. Niistä, joilla päihdehuoli-indikaattori on aktiivinen, rikollista toimintaa oli 30 %:lla ja ei rikollista toimintaa 42 %:lla. Niistä, joilla ei ollut päihdehuoli-indikaattori aktiivisena, oli vain 5 %:lla rikollista ja 95 % ei rikollista toimintaa, kun koko aineistosta 10 %:lla oli rikollista toimintaa ja 53 %:lla ei ollut rikollista toimintaa

Mielenterveydestä: 227 nuorella aineistosta (50 %) oli mielenterveyteen liittyvä ns. f-diagnoosi tai psykiatrian hoitokontakti. Näistä nuorista 43 % on sijoitettu 12–16-vuotiaana, 25 % sen jälkeen, kun täyttänyt 16-vuotta. Toisaalta aineistosta vain 69 nuoren kohdalla (15 %) voi tietojen valossa sanoa varmasti, ettei mielenterveyshuolta- tai kontaktia ole.

Ristiintaulukointeja tarkastellessa nousee esille, että päihdehuolen kanssa mukana kulkee usein kaikki muista syrjäytymistä ennustavista tekijöistä mielenterveyden ongelmat ja heikko koulumenestys. Varsinkin päihteet ja alle 7,0 keskiarvo (Taulukko 6) näyttävät liittyvän toisiinsa.

		Keskiarvo-BI		Total	
		yli	alle		
Päihde-BI	ei päihteitä	Count	101	42	143
		% within Keskiarvo-BI	68,2%	52,5%	62,7%
	on päihteitä	Count	47	38	85
		% within Keskiarvo-BI	31,8%	47,5%	37,3%
Total		Count	148	80	228
		% within Keskiarvo-BI	100,0%	100,0%	100,0%

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,505 ^a	1	,019		
Continuity Correction ^b	4,852	1	,028		
Likelihood Ratio	5,447	1	,020		
Fisher's Exact Test				,022	,014
Linear-by-Linear Association	5,480	1	,019		
N of Valid Cases	228				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 29,82.

Taulukko 6 - Päihteiden ja viimeisimmän todistuksen ristiintaulukointi

5.2 Taustamuuttujien vaikutus osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksiin

Kun tarkastellaan eri taustamuuttujia suhteessa 3X10D:n vastauksiin elämäntilanteesta, hyvinvoinnista ja osallisuudesta, nähdään monia sidonnaisuuksia tarkasteltaessa vastauksien sijoittumista liikennevalomallin mukaisesti. Tässä tutkimusaineistossa 3X10D-lomakkeiden määrä on kuitenkin sen verran pieni, ettei monessakaan kohdassa päästä tilastolliseen merkitsevyyteen.

Sukupuolella on iso merkitys vastauksiin. Pääsääntöisesti naisvastaajat antoivat heikompia arvosanoja kuin miesvastaajat. A-osiossa ainoastaan tyytyväisyys perheeseen ja läheisiin oli naisilla suurempaa kuin miehillä, muuten tilanne oli toisin päin. Tilastoanalyysin mukaan merkittävää ero oli tyytyväisyydessä omaan itsetuntoon (Taulukko 7). B-osiossa korrelaatio oli heikompaa. Tämän sukupuolieron voidaan katsoa olevan linjassa myös muiden hyvinvointia ja tyytyväisyyttä mittaavien tutkimusten kanssa. Esimerkiksi kouluterveyskyselyissä näkyy selkeästi sama ero (Helakorpi & Kivimäki 2021).

		1,00	2,00	3,00	Total	
sukupuoli	mies	Count	3	4	14	21
		% within Itsetunto3	17,6%	36,4%	60,9%	41,2%
	nainen	Count	14	7	9	30
		% within Itsetunto3	82,4%	63,6%	39,1%	58,8%
Total		Count	17	11	23	51
		% within Itsetunto3	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,674 ^a	2	,022
Likelihood Ratio	8,051	2	,018
N of Valid Cases	51		

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,53.

Taulukko 7 - Sukupuolen ja tyytyväisyyden itsetuntoon välinen ristiintaulukointi

5.3 Vertailua hyvinvoinnin kokemuksen osalta Zekki-palvelun ja Tampereen ohjaamon tietoihin.

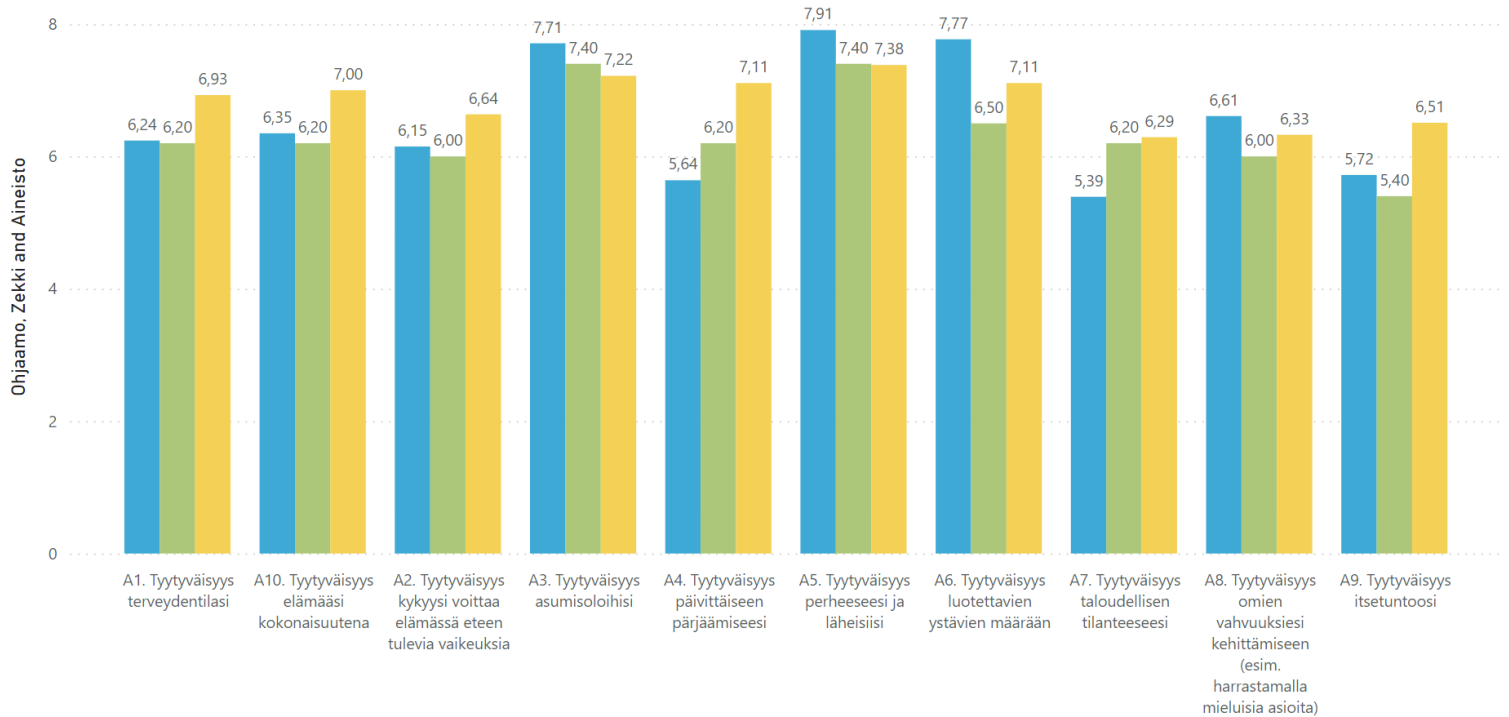
Tämän tutkimusaineiston vastauksissa oli hieman eroavaisuuksia molempiin suuntiin suhteessa vertailuaineistoihin. Huomionarvoisinta on se, että lastensuojelussa sijoitettuna olevat nuoret ja jälkihuollon piirissä olevat nuoret antoivat kokonaistilanteeseensa (kysymys A10 – Kuinka tyytyväinen olet elämääsi kokonaisuutena) keskimäärin paremman arvosanan kuin vertailuaineistona toimineiden Tampereen Ohjaamon ja zekki.fi-palvelun vastaajat. Huostassa olevilla arvosana oli selkeästi parempi. Tähän voi etsiä syitä oikeastaan kolmesta tekijästä. Ensimmäinen Ohjaamon asiakkaat ja zekki.fi-palvelun kävijät ovat useimmiten tilanteessa, jossa he etsivät apua, joten voidaan yksinkertaistaen todeta, että heillä keskimäärin on jokin osa-alue elämässään, johon he eivät ole tyytyväisiä. Toisekseen vastaajien ikäjakauma on hieman eri kuin tämän tutkimuksen aineistossa. Jos zekki.fi-aineistosta suljettaisiin pois 24 vuotta täyttäneet, kaikissa muissa kysymyksissä kuin taloudelliseen tilaan liittyvässä (A7), keskiarvot laskisivat. Kolmas mahdollinen selittävä tekijä liittyy tämän tutkimuksen aineistoon. On mahdollista, että 3X10D lomakkeen vastaajiksi valikoitui se osa

kohderyhmästä, jolla meni hyvin ja oli voimavaroja ja motivaatiota vastata kyselyyn. Tästä syystä vertailusta voi tehdä ainoastaan maltillisesti suuntaa antavia johtopäätöksiä. Alla olevissa kaaviossa ja taulukossa (taulukko 8, kaavio 4) on kuvattuna aineistojen keskiarvot kysymyksittäin. Norstatin aineiston luvut (Kainulainen ym. 2023) on lisätty taulukkoon 10 referenssiksi ilman tarkempaa analyysia tuomaan koko ikäryhmän vertailutietoa.

	TÄMÄN TUTKIMUKSEN AINEISTO			VERTAILTAVA AINEISTO			
	Tämän tutkimuksen aineiston keskiarvo (N=51)	Jälkihuoltoaineiston keskiarvo (N=17)	Huostassa olevan aineiston keskiarvo (N=34)	Ohjaamon keskiarvo (N=177–179)	Zekki.fi keskiarvo Pirkanmaalla (N ei tiedossa, otos koko Zekistä)	Koko Zekin keskiarvo (N=n. 14000)	Norstatin tiedot (N=1011)
A1	6,93	6,35	7,21	6,24	6,2	6,2	7,83
A2	6,64	6,35	6,71	6,15	6	5,9	7,88
A3	7,22	7,29	7,15	7,71	7,4	7,5	8,65
A4	7,11	6,88	7,18	5,64	6,2	6,1	8,17
A5	7,38	7	7,5	7,91	7,4	7,5	9,23
A6	7,11	7	6,94	7,77	6,5	6,5	8,12
A7	6,29	5,53	6,53	5,39	6,2	6,4	7,02
A8	6,33	5,41	6,74	6,61	6	6	7,4
A9	6,51	5,65	6,91	5,72	5,4	5,3	7,11
A10	7	6,41	7,15	6,35	6,2	6,2	8,01

Taulukko 8 - Vertailua aineistojen välillä (värit liikennevalomallin mukaisesti kokonaislukuun pyöristäen)

● Ohjaamo ● Zekki ● Aineisto

Kaavio 4 - Aineistojen keskiarvot kysymyksittäin

5.4 Tyypikuvaukset

5.4.1 Yksittäisten muuttujien arkkityyppi

Jos jokaisesta muuttujasta otetaan se ”arvo”, joka useimmiten esiintyy, saadaan eräänlainen stereotyyppinen kuvaus. Yhdistetty arkkityyppi perustuu moodien eli tyypiarvojen yhdistämiseen. Tällaisella yhdistetyllä tyypikuvauksella voidaan laadullisen tutkimuksen keinoin täydentää muuttujien avulla saatua kuvailua (Kitinoja 2005, 247). Tämän mukaisesti tyypillinen lastensuojelun sijoitettu tai jälkihuollossa oleva nuori on muuttujien yleisimpien arvojen tarkastelun perusteella seuraavan tyypikuvauksen mukainen:

Sijoitettu kouluiässä, todennäköisimmin 12–16-vuotiaana perheristiriitoihin tai vanhemmuuteen liittyvästä syystä. Sijoitus on kestänyt 2–5 vuotta tai ehkä pidempään. Huostaanotettaessa ei ole ollut päihdeongelmaa tai päihteisiin liittyviä huolia eikä sellaista todennäköisesti ole nytkään. Mielenterveydestä ei välttämättä ole ollut huolta huostaanotettaessa, mutta sellainen on ennen 21 ikävuotta ilmennyt. Rikollista toimintaa ei ole ollut eikä ole.

Koulunkäynnissä on luultavasti ongelmia, haasteita tai erityisjärjestelyjä. Viimeisimmän koulutodistuksen keskiarvo on luultavasti alle 7,0.

Nuori antaisi todennäköisesti arvosanan 7 tai 8 arvoisesti tyytyväinen oman hyvinvointinsa osa-alueisiin.

5.4.2 Yhdistetty kuvaus

Kun edellisen kuvauksen mukaista arkkityyppiä tarkastellessa huomioidaan myös muuttujien yhteisesiintyvyys, voidaan luoda hieman tarkempi arkkityyppi ja voidaan huomata joitakin eroja esimerkiksi huostaanoton syystä. Ensinnäkin, koska nuorista on noin 20 % sijoitettu alakouluikässä ja noin 50 % yli 12-vuotiaana, voidaan muita muuttujia tarkastella paremmin, kun suljetaan pois nuorempina huostaanotetut. Näin ollen voidaan luoda jatkojalostettu arkkityyppi:

Nuori on sijoitettu 10-vuotiaana tai myöhemmin (66 %) todennäköisimmin perheristiriitoihin tai vanhemmuuteen liittyvästä syystä, mutta oletettavasti taustalla on myös lapsen mielenterveyteen tai sosiaaliseen sopeutumattomuuteen liittyviä syitä. Mahdollisesti taustalla on myös lapsen päihteiden käyttöä. Mikäli päihteisiin tai mielenterveyteen liittyvää huolta on ollut, sitä erittäin todennäköisesti on nytkin. Mikäli mielenterveyteen liittyvää huolta ei ole ollut, sitä kuitenkin yli kolmasosalla on nyt. Sijoitus kestänyt todennäköisesti vuosia ja päättyy vasta täysi-ikäistymiseen.

Koulunkäynnissä on suurella todennäköisyydellä ongelmia, haasteita tai erityisjärjestelyjä. Viimeisimmän koulutodistuksen keskiarvo on luultavasti alle 7,0.

Kysyttäessä nuori todennäköisesti antaisi arvosanan 6–8 koskien elämäntilannettaan hyvinvoinnin osa-alueilla. Vähiten tyytyväinen hän todennäköisesti olisi omien vahvuuksiensa kehittämismahdollisuuksiin.

6. Johtopäätökset ja pohdinta

Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon asiakkaiden hyvinvointi ja osallisuus ovat kohtuullisella tasolla, mutta kuitenkin alempana kuin ikäluokalla keskimäärin. Huostaanoton aikana tilanne on jopa ihan kelvollinen ja verrattuna zekki.fi-palvelusta tai Ohjaamosta apua ongelmiinsa hakeviin, tilanne on hyvähäkö. Huostaanoton muuttuessa jälkihuolloksi tilanne monelta osin heikkenee. Tulisikin pohtia, mikä aiheuttaa tippumisen siirryttäessä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja miten tätä tiputusta voitaisiin pienentää. Osa voi olla nuoren kehitysvaiheeseen liittyvää, osa voi johtua palveluiden muuttumisesta vapaaehtoisiksi, mutta osa voi johtua siitä, että jälkihuollon resurssit ovat niukat ja asiakkaat tapaavat työntekijäänsä liian harvoin. 3X10D:n osallisuusosiossa huonoin tilanne on tuen ja kannustuksen (B1) ja palveluista saadun tuen (B7) osalta. Paljon puhutaan kohtaamisesta ja suhteesta. Myös lastensuojelun ja jälkihuollon tulisikin entisestään lisätä suhdetta, jossa asiakas saa tukea ja

kannustusta ja jossa asiakas itse saisi vaikuttaa saamiinsa palveluihin. Kuten Hirschovits-Gerz ym. (2022, 33) toteaa, elämäntilanteessa, jossa siirrytään lastensuojelusta jälkihuoltoon, on paljon muutoksia ja paineita aiheuttavia tekijöitä arkeen. Aikuistuminen ja itsenäistyminen eivät ole nuorille yksinkertaisia prosesseja, ja tarve tiedolle osallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi on suurta.

On eriteltävissä tekijöitä, jotka kulkevat käsi kädessä ja jotka myös indikoivat huostaanottoa (jälkihuoltoon lähtökohtaisesti ovat myös olleet huostassa). Nämä ovat monella tavalla niitä samoja, joita on tutkittu NEET-nuoriin liittyen (esim. Hiilamo 2018). Päihdehuoli, mielenterveyshuoli, rikollinen toiminta ja alhainen koulutodistuksen keskiarvo ennakoivat vaikeuksia nuoruusiän eri vaiheissa. Lisäksi tyyppi-arvojen perusteella on luotavissa kuvaus tyyppillisestä nuoresta, joka on huostaanotettu tai jälkihuollossa. Tämän kuvauksen perusteella voisi olla mahdollista kohdentaa palvelujärjestelmän resursseja niihin kohtiin, jotka parhaiten ehkäisisivät ongelmien laajenemista ja nuoren syrjäytymistä. Hyvinvointia ja osallisuutta ilmaisevat tai ennustavat indikaattorit tulisi yrittää nähdä juuri ne oikeat asiat ja asiakkaat, joihin pyrkii vaikuttamaan.

Koulutodistuksen keskiarvot ovat lastensuojelun huostaanotetuilla ja huostaanottotaukaisuilla selkeästi alemmat kuin kokoikäluokalla keskimäärin. Tämä noudattelee aiempia tutkimuksia vuosien varrelta (mm. Hiilamo 2018; Kitiniitty 2005). Tutkimukset eivät kerro syy-seuraus-suhteen suunnasta, mutta kuten todettua, alhainen keskiarvo indikoi tulevaa lastensuojelun asiakkuutta, huostaanottoa ja syrjäytymistä. Siksi olisikin tärkeää panostaa perusopetuksessa suoriutumiseen varsinkin kaikista heikoimmassa asemassa olevien kanssa. Jos jo varhaisessa vaiheessa pystyttäisiin parantamaan heikoimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten hyvinvointia, se varmasti vähentäisi tuen tarvetta myöhemmissä vaiheissa.

Rikollisuus liittyy lähinnä päihdeongelmaan ja päihdeongelman mukana esiintyy lähes kaikkia muita syrjäytymistä ennustavia tekijöitä. Onkin syytä ajatella, että mikäli pystyttäisiin vaikuttamaan päihdeongelmaan, voitaisiin ehkäistä myös rikollisuutta ja mielenterveyden ongelmia ja lopulta syrjäytyneisyyttä. Tavallaan rikollisuuden harvasta esiintyvyydestä muilla kuin niillä, joilla on päihdehuolta, voidaan johtaa myös se, että rikollisuuden sanktiot eivät välttämättä ratkaise itse ongelmaa ja hoitamalla päihdehuolta, voitaisiin todennäköisesti ehkäistä myös rikollista toimintaa. Myös Valviran ohjeessa (Valvira V/6085/2022) todetaan, että tutkimustulosten mukaan nuorilla, jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle, on enemmän mielenterveysongelmia kuin samanikäisellä väestöllä keskimäärin. He myös käyttävät enemmän mielenterveyspalveluita kuin muu lapsiväestö. Lisäksi sijoitetuilla lapsilla diagnosoidaan enemmän psykiatrisia tai neurokehityksellisiä häiriöitä kuin muilla. Ei voi siis liikaa korostaa, että hoitamalla mielenterveys- ja päihdeongelmia, ehkäistään

myös monien muiden palvelujen tarvetta. Alaikäisten päihdehoito toteutetaan lastensuojelussa ja sielläkin se on hyvin vähäistä. Muiden kuin alan ammattilaisten on vaikea hyväksyä sitä, että jo 12-vuotiaalla voi olla vakava päihdeongelma. Osittain tästä syystä alaikäisten päihdehoitopaikkoja ei juurikaan ole ja pysäytysosastojen lisäksi varsinaista pitkäaikaista päihdekuntoutusta ei riittävästi ole tarjolla. Lapselle voidaan sijaishuollon aikana järjestää erityistä huolenpitoa vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi, mutta kyseessä ei ole laitoshoidon muoto, vaan lastensuojelulain mukainen rajoittamistoimenpide. Päihdeongelmien hoito ja käsittely vaatii kuitenkin oman ammattiosaamisensa, jota ei aina lastensuojelun työntekijöillä ole. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon, että Käypä hoito -suosituksissa todetaan, että ”alikäisten opioidista riippuvaisten vieroitushoidossa voidaan käyttää samanlaisia lääkehoidon linjauksia kuin aikuisilla.” Tästä huolimatta Suomessa ei käytännössä tarjota lääkkeellistä hoitoa alikäisen päihdeongelmaan.

Huomionarvoista on se, että sijoitus päättyy yleensä (n. 66 % todennäköisyydellä) vasta täysi-ikäistymiseen. Tämä ei ole ainoastaan Tampereen tilanne vaan se on linjassa valtakunnallisesti. Huostaanottoja puretaan harvoin ja valtakunnallisesti niistä 0–15-vuotiaista lapsista, jotka olivat huostaanotettuina 31.12.2019, 90 % oli huostassa vielä kaksi vuotta myöhemmin (THL 2022b). Kuitenkin olisi syytä pohtia, onko vallitseva tilanne sellainen kuin sen tulisi olla. Uusia huostaanottoja tehtiin Suomessa vuoden 2021 aikana 1 592, joista lähes kaikki olivat lasten elämän ensimmäisiä (emt). Olisi toivottavaa, että näistä lapsista useamman kuin joka kolmannen tilanne mahdollistaisi huostaanoton purkamisen ennen täysi-ikäistymistä. Tämä olisi sekä yksilön kokemuksen että hyvinvointialueiden talouden kannalta toivottavaa. Jos vuosienkaan sijoitus ei mahdollista paluuta takaisin perheeseen, josta huostaanotto on tehty, on palveluissa jokin muutostyöskentely jäänyt tavoiteltua tehostommaksi. Tulisiko fokukselta kohdentaa enemmän huostaanotettuihin nuoriin, heidän perhesysteemeihinsä, palveluvalikkoon vai johonkin muuhun, sitä ei tämän tutkimuksen valossa voi tietää. Voitaneen kuitenkin yleisesti todeta, että mikäli palveluissa päästäisiin Thomasin osallisuuden tikkailta (Thomas 2002) päästäisiin edes joitakin askelmia ylöspäin, kokemukset hyvinvoinnista paranisivat. Erityisesti mahdollisuus vaikuttaa prosessiin todennäköisesti myös suuntaisi toimintaa nuoren kannalta merkityksellisiin tekijöihin. Tämän tiedon keräämiseen voitaisiin käyttää esimerkiksi *3X10D Elämäntilannemittaria* tai *3X10D Lastensuojelua*.

Tulevaisuudessa *3X10D Elämäntilannemittaria* ja *3X10D Lastensuojelua* voisi käyttää tiedonkeruun välineenä monella tavalla. Työvälineenä asiakastyöhön se antaa tärkeää tietoa asiakkaan arjesta, kokemuksista ja hyvinvoinnista ja toimii puheeksi ottamisen välineenä. Laajemmin koontitietoa keräten se olisi hyvä väline ilmiötiedon keräämiseen ja johtamisen ja organisoimisen avuksi. Anna-Mari Juutisen tutkimus osoittaa, että asiakkaan elämäntilannetta, palvelutarpeita, palvelusuunnitelmia

ja niiden toteutumista koskevien tietojen poikkihallinnollinen yhteiskäyttö on asiakaslähtöistä ja sopii hyvin integroidun ja kokonaisvaltaisen työskentelyn lähtökohdaksi. (Juutinen ym. 2023). Merkittävimmin palvelujen yhteensovittamista edisti palvelusuunnitelmien yhdistämisen ja asiakastiedon yhteiskäytön mahdollistanut kokeilulaki. Jotta parhaalla mahdollisella tavalla voitaisiin toimia asiakkaan parhaaksi, tulisi siis olla juridisesti mahdollista yhdistää eri lähteistä ja organisaatioista syntyvää asiakastietoa. Toivon, että erinäisten lakiuudistusten myötä oltaisiin menossa tähän suuntaan ja 3X10D:tä voitaisiin käyttää yhtenä välineenä.

Mahdolliset korrelaatiot ja yhteisesiintyvyys erilaisten taustatekijöiden ja 3X10D vastausten välillä herättävät mielenkiintoa. Vaikka tämän tutkimuksen pienen 3X10D-vastausprosentin vuoksi tilastollisesti merkitsevien erojen havainnointi on vaikeaa, tätä tulisi jatkossa tutkia enemmän. Mikäli tätä tutkittaisiin pidempikestoisesti ja laajemmin, uskoakseni löytyisi enemmän tekijöitä ja tietoa, jota voitaisiin hyödyntää palvelujen kehittämisessä ja ilmiöiden ymmärtämisessä.

Tietojen yhdistämisen kannalta mahtavaa olisi myös, jos tässä tutkimuksessa esiteltyä tietoa tai vastaavaa elämäntilanne-, hyvinvointi- tai osallisuustietoa voitaisiin yhdistää vielä tarkempaan taustamuuttuja-analyysiin. Esimerkiksi keräämällä tietoja sosiaalityöntekijöiltä, kuten Heinon (2007) tutkimuksessa tehtiin. Toivon, että minun tutkimustani voitaisiin pitää päänavauksena ja jatkossa nähtäisiin paremmin tällaisen yhdistelmätiedon hyödyllisyys ja arvo sekä ilmiöiden tarkastelussa ja kuvaamisessa mutta myös esimerkiksi johtamisen ja kehittämisen välineenä.

Kuten johdannossa totesin, ylisosiaalineuvos Aulikki Kananoja toi loppuvuodesta 2022 esiin puutteen lastensuojeluasiakkaan profiilitiedoista. Toivon, että tutkimukseni tuo uutta tietoa tähän kysymykseen ja toivon että tietoja hyödynnetään, jatkojalostetaan ja täydennetään mahdollisimman laajoissa yhteyksissä sekä yksilötyössä että organisaatioiden ja ehkä jopa lainsäädännön kehittämisessä. Tai ainakin tutkimukseni voisi innostaa keräämään tähän liittyvää laajempaa aineistoa tarkemman tarkastelun välineeksi.

Tästä tutkimuksesta erillään oleva huolestuttava seikka, joka nousi asiakastietojärjestelmän tietoja läpikäydessä esille, on asiakastietojärjestelmän tietojen repaleisuus, sattumanvaraisuus ja epääjantasaisuus. Toivotaan, että siirtyminen rakenteelliseen kirjaukseen, jossa tiedot siirtyvät Kanta-palveluun yhteisten struktuurien mukaisesti, helpottaa asiaa ja jatkossa tiedot ovat selkeämpiä ja helpommin löydettävissä.

Lähteet:

- Allardt, Erik (1993) *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen: *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press
- Araneva, Mirjam (2016) *Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko*. Helsinki: Talentum Pro
- Bardy, Marjatta (2013) *Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta*. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.
- Bronsard, Guillaume & Alessandrini, Marine & Fond, Guillaume & Loundou, Anderson & Auquier, Pascal & Tordjman, Sylvie & Boyer, Laurent (2016) *The prevalence of mental disorders among children and adolescents in the child welfare system a systematic review and meta-analysis*. Baltimore.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu (2021) *Zekki-testi*. Saatavilla 17.10.2021 Zekki.fi
- Duodecim Terveysportti, TOIMIA-tietokanta, <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tmi/article/tmm00192/search/3x10d> . Viitattu 16.8.2023
- Fattore & Mason & Watson (2009) *When Children are Asked About Their Well-being: Towards a Framework for Guiding Policy*.
- Forrester, Donald (2017) *Outcomes in Children's Social Care*. *Journal of Children's Services*, 12(2–3), 144–157.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.) (2018) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Gaudeamus.
- Glans, Minna (2021) ”Kai se on hyvä taito osata seurata oman elämän kehitystä –isosellekin” *3X10D-elämäntilannemittari osana isostoimintaa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. YAMK-opinnäytetyö.
- Grönroos, Matti (2011) *Johdatus tilastotieteeseen – Kuvailu, mallit ja päättely*. Tampere: Tammerprint.
- Hallitusohjelma-2019 (2019) *Marinin hallitus*. Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/kulttuuri-nuoriso-ja-liikunta-asiat> . Viitattu 27.10.2022
- Hakoma, Riitta (2003) *Huostaanotettujen lasten taustamuuttajat sosiaalilautakunnan pöytäkirjojen perusteella*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Heino, Tarja (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Stakes työpapereita 30/2007. Helsinki: Valopaino.
- Helakorpi, Satu & Kivimäki, Hanne (2021) *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021 : Iso osa lapsista ja nuorista on tyytyväisiä elämäänsä – yksinäisyyden tunne on yleistynyt*. THL.
- Hiilamo, Heikki (2018) *Osallistumistulo kannustaisi nuoria opiskeluun*. *Aikuiskasvatus*. 38(2), 148–155.

- Hirschovits-Gerz, Tanja & Weckroth, Niina & Heino, Tarja (toim.) (2022) Ikkuna aikuistumiseen. Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. Vantaa: PunaMusta.
- Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka (2014) Tilastolliset menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro
- ICD-10 (2019) International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision. World Health Organization
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Helsinki: THL.
- Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007) Määrällisiä tarinoita – Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Porvoo: WSOY.
- Juutinen, Anna-Mari (2021) “Implementing an Innovative Human Service Integration in Practice - Case Municipal Kuopio FINLAND.” International journal of integrated care 21 (S1), 224–
- Juutinen, Anna-Mari (2022) Henkilökohtainen sähköpostinvaihto 9.11.2022.
- Juutinen Anna-Mari & Kainulainen Sakari (2017) Moniammatillisesta yhteistyöstä digitaaliseksi ja monialaiseksi asiakastyöksi. Teoksessa Tutkiva sosiaalityö – Sosiaalityö digitalisoituvassa maailmassa. Talentia-lehti ja Sosiaalitutkimuksen seura, 38–53.
- Juutinen, Anna-Mari., Niiranen Vuokko & Taskinen, Helena (2023) Valmiina palveluintegraatioon? Valtionohjauksesta paikalliseen toimeenpanoon. Focus localis 51(2). Helsinki: Kunnallistieteen yhdistys.
- Kainulainen, Sakari (2006) Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000. Yhteiskuntapolitiikka 71(4), 373–386.
- Kainulainen, Sakari (2014) Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. Yhteiskuntapolitiikka 79(5), 485–497.
- Kainulainen, Sakari (2019) 3X10D®-elämäntilannemittarin kehitystyö 2015–2019. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Kainulainen, Sakari & Juutinen, Anna-Mari (2017) Nuoren elämäntilanteen hahmottaminen 3X10D-mittarilla. HAMK Unlimited Scientific. Saatavilla: <https://unlimited.hamk.fi/hyvinvointi-ja-soteala/nuoren-elamantilanteen-hahmottaminen-3x10d-mittarilla/#.YpSHZhNBzGI> . Viitattu 6.9.2023.
- Kainulainen, Sakari & Paananen, Reija & Ketola, Raino & Porko, Peta (2023) Osallisuutta ja vaikuttavuutta vahvistava 3X10D-elämäntilannemittari. Diak puheenvuoro 44. <https://dialogi.diak.fi/puheenvuoro44/> . Viitattu 18.5.2023.
- Karjalainen, Pekka, Metteri, Anna & Strömberg-Jakka, Minna (2019) TIEKARTTA 2030 - Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41.
- Karvonen, Sakari ja Kestilä, Laura (2014) Nuorten aikuisten syrjäytymisvaaraan liittyvä huono-osaisuus. Teoksessa Marja Vaarama & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. THL 2014.

Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti: tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.

Kuntaliitto (2021) Lastensuojelutunti 22.11.2021.

<https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelutunnin-221121-materiaali.pdf>. Viitattu 1.10.2023.

Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampereen yliopisto. Viitattu 11.3.2022.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1. Helsinki: Hakapaino

Kääriälä, Antti & Gyllenberg, David & Sund, Reijo & Pekkarinen, Elina & Keski-Säntti, Markus & Ristikari, Tiina & Heino, Tarja & Sourander, Andre (2021) The association between treated psychiatric and neurodevelopmental disorders and out-of-home care among Finnish children born in 1997. *European child & adolescent psychiatry* 31(11), 1789–1798.

Laakso, Riitta (2019) Ne näki musta. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki:THL.

Laki kuntien velvoitteiden ja ohjauksen vähentämistä ja monialaisten toimintamallien tukemista koskevista kokeiluista 1350/2014.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten koetun hyvinvoinnin ja palvelukokemuksen mittaaminen mobiilisti -projektin loppuraportti 2021. Tampereen kaupunki.

Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä (2019) Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43

Lastensuojelun Keskusliitto (2016) Rajapinnoilla. Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. <http://lskl.e-julkaisu.com/rajapinnoilla/>. Viitattu 26.10.2022.

Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/>) viitattu 29.4.2023.

Leemann, Lars, Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija (2015) Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lehto-Salo, Pirkko (2011) [Koulukotisijoitus – nuoren toinen mahdollisuus?](#) Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Lundy, Laura (2007) 'Voice' Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal* 33(6), 927– 942.

Maslow, Abraham H. (1970) Motivation and personality. (Uusintapainos). Online: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf>. Viitattu 8.10.2023.

Melander, Kristian (2022) Selvitys lastensuojelun asiakastyöhön soveltuvista hyvinvoinnin mittareista. Raportti. MONNI-hanke.

Melander, Kristian (2023) Kuusikon perhetukikeskuksen ammattilaisten käyttökokemukset 3X10D Lastensuojelu -mittarista. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva Analyysi 1.2.2012. Elinkeinoelämän valtuuskunta. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjailyminen.pdf> Viitattu 10.3.2022.

Nussbaum, Martha (2013) 'NON-RELATIVE VIRTUES: An Aristotelian approach', in Moral Disagreements: Classic and Contemporary Readings. 168–179.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (NEET) nuoret, katsaus tilanteeseen ja toimenpiteisiin. [https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutuksen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutuksen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf](https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutuksen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutuksen+ja+ty%c3%b6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf) . Viitattu 6.3.2022.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä! Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotienliiton raportti 7.

Paananen, Reija & Ketola, Raino & Kainulainen, Sakari (2020) Lasten ja nuorten jälkihuoltoa kehitetään elämäntilannemittarin avulla. Kirjoitus Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkomedia Dialogissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102185842> . Viitattu 19.10.2023.

Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalveluiden ajoittuminen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 56(2).

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Ristikari, Tiina (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä - kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Robins, Lee N. (1978) Sturdy childhood predictors of adult antisocial behaviour: replications from longitudinal studies. Psychological medicine 8(4), 611–622

Sandberg, Otso (2011) Hallittu syrjäilyminen - Miten syrjäilymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö: 2015.

Sinclair, Ruth (2004). Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable. Children & Society 18(2), 106-118.

Soikkeli, Eeva (2020) Hento tieto - Lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Sosiaali- ja terveystalalan lupa- ja valvontavirasto Valvira (2013) Lapsen itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. Ohje 3/2013.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Stat.fi Tilastokeskuksen verkkosivu <https://www.stat.fi/meta/kas/dummy.html> . Viitattu 2.10.2023

Stenvall, Elina & Kurki, Marjo & Virtanen, Petri (2023) Is there a place for children in the making of public policy? Insights from the research evidence. *Journal of childhood, education & society* 4 (1), 16–28.

Stiglitz, Joseph & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Saatavissa: www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Sttinfo.fi (2022) Verkkosivu <https://www.sttinfo.fi/tiedote/nuoren-aanen-tulee-kuulua-lastensuojelussa?publisherId=69818205&releaseId=69950393> . Viitattu 13.4.2023.

Sttinfo.fi (2023) Verkkosivu <https://www.sttinfo.fi/tiedote/hyva-kaytanta--palkinto-nuorten-hyvinvointia-tukevalle-zekki-digipalvelulle?publisherId=69817898&releaseId=69968932> . Viitattu 22.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022a) Näin toimii tulevaisuuden sote-keskus - Infopaketti uudelle aluevaltuutetulle.

https://thl.fi/documents/10531/728888/2022_infopaketti_tulevaisuuden_sote.pdf/3fd59788-be84-53a2-c207-fdec941de7c1?t=1646228410828 . Viitattu 6.3.2022.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2022b) Lastensuojelu 2021. Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021. THL tilastoraportti 22/2022.

The International Wellbeing Group (2013) PWI 5th edition.

Thomas, Nigel (2002) *Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation*. Bristol: The Policy Press.

Tilastokeskus (2020) Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus kaikista peruskoululaisista 2000–2020. https://www.stat.fi/til/erop/2020/erop_2020_2021-06-08_tie_001_fi.html . Viitattu 6.5.2023.

Timonen-Kallio, Eeva (2019) Interprofessional collaboration between residential child care and mental care practitioners: a cross-country study in six European countries. *European journal of social work* 22(6), 947–960.

Tulisalo, Tellervo (2021) Suostumus ja osallisuus avohuollon sijoituksessa nuorten kokemana. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto.

Ylönen, Niina (2020) Tulosperusteiset rahoitussopimukset: Ratkaisu sosiaalisiin ongelmiin? – case Koto-SIB. Pro-gradu -tutkielma. Johtamisen ja talouden tiedekunta. Tampereen yliopisto.

YK:n lasten oikeuksien sopimus.

Valviran ja aluehallintovirastojen ohje lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuudesta ja järjestämisestä (2022) Dnro V/6085/2022

Liite 1 – 3X10D Lastensuojelu

Tässä 3X10D Lastensuojelu sellaisessa muodossa, jossa se lähti vastaajille. Nykyisessä versiossa mm. sijais- ja jälkihuolto on korvattu lastensuojelulla tai jossain yhteyksissä jätetty kokonaan pois.

Tervetuloa vastaamaan erityisesti sijais- ja jälkihuollossa oleville nuorille suunnattuun 3X10D kyselyyn.

Haluamme kysyä sinulta kokemuksiasi ja tilanteestasi. Vastaamalla kyselyyn, saat mahdollisuuden kertoa, kuinka sijais- tai jälkihuolto on onnistunut sinun tukemisessasi. Käytämme tätä tietoa palveluiden kehittämiseen ja parantamiseen.

Vastauksesi ovat oman työntekijäsi käytössä, jotta sinun mielipiteesi tulisi paremmin kuulluksi.

Kiitos jo etukäteen vastauksistasi.

Lue ensin kysymys ja arvioi sen jälkeen jokaiselta riviltä arvioitava asia ja rastita mielestäsi sopivin numero (0-10).

Nolla tarkoittaa, että olet erittäin tyytymätön ja kymmenen erittäin tyytyväinen. Numeron viisi kohdalla et ole tyytymätön tai tyytyväinen.

A Kun ajattelet nykyhetkeä, niin kuinka tyytyväinen olet seuraaviin asioihin?

1 terveydentilaasi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2 kykyysi voittaa elämässä eteen tulevia vaikeuksia

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3 asumisoloihisi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4 päivittäiseen pärjäämiseesi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

5 perheeseesi ja läheisiisi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

6 luotettavien ystävien määrään

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

7 taloudellisen tilanteeseesi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

8 omien vahvuuksiesi kehittämiseen (esim. harrastamalla mieluisia asioita)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

9 itsetuntoosi

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

10 elämäsi kokonaisuutena

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

B SIJAIS- JA JÄLKIHUOLTOA KOSKEVAT LISÄKYSYMYKSET

Seuraavaksi voit arvioida saamaasi tukea sijais- tai jälkihuollon työntekijöiltä ja palveluista. Kerro kuinka hyvin sijais-/jälkihuolto tukee elämääsi.

Nolla tarkoittaa, että olet väittämän kanssa täysin eri mieltä ja kymmenen, että olet täysin samaa mieltä.

Arvioi seuraavaksi tämän hetken tunnelmiäsi:

1. Minua tuetaan ja kannustetaan

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. Mieleni otetaan huomioon

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

3. Voin itse vaikuttaa elämääni ja tulevaisuuteeni

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

4. Suhtaudun luottavaisesti tulevaisuuteeni

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Arvioi seuraavaksi saamaasi tukea viimeisten kuukausien aikana

5. Työntekijöillä on minulle riittävästi aikaa

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

6. Luotan asioitani käsitteleviin työntekijöihin

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

7. Saan nykyisistä palveluista tarvitsemani tuen

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

8. Voin vaikuttaa minulle tarjottuun tukeen

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

9. Työntekijät tukevat minua ottamaan vastuuta omista asioistani

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

10. Saan riittävästi tietoa tulevaisuuden vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

11. Miten saamasi tuki olisi parempaa? (avovastaus)

C Seuraavaksi voit kirjoittaa itsellesi tavoitteita kuinka haluaisit parantaa tilannettasi.
Vastaa vain niihin kohtiin, joihin itse haluat.

Miten haluat parantaa itsetuntoasi:

Miten haluat parantaa terveydentilaasi:

Miten suhtaudut eteen tuleviin vaikeuksiin:

Millaisia ystävyyssuhteita toivot:

Millaisen suhteen perheeseen ja läheisiin haluat:

Mitä haluat tehdä tulevaisuudessa:

Millaisen taloudellisen toimeentulon haluat:

Missä ja miten haluat asua:

Mikä tekee sinut tyytyväiseksi:

Miten haluat pitää yllä omia vahvuuksiasi: